

Ståle Eskeland

Bevisene i Torgersen-saken

Oslo 5. april 2005

DEL I. INTRODUKSJON

Del I inneholder to kapitler. I kapittel 1 gjennomgår vi kronologien i Torgersen-saken fra 1957 til i dag. Vi gjennomgår alle bevis av betydning og begrunner konklusjonene. Vi drøfter også noen årsaker til at alle bevisene ble feiltolket. I kapittel 2 påviser vi at Torgersen har krav på at saken gjenopptas i medhold av strpl. §§ 391 nr. 3 og § 392 (endret bevismessig situasjon) og § 391 nr. 3 (straffbare forhold).

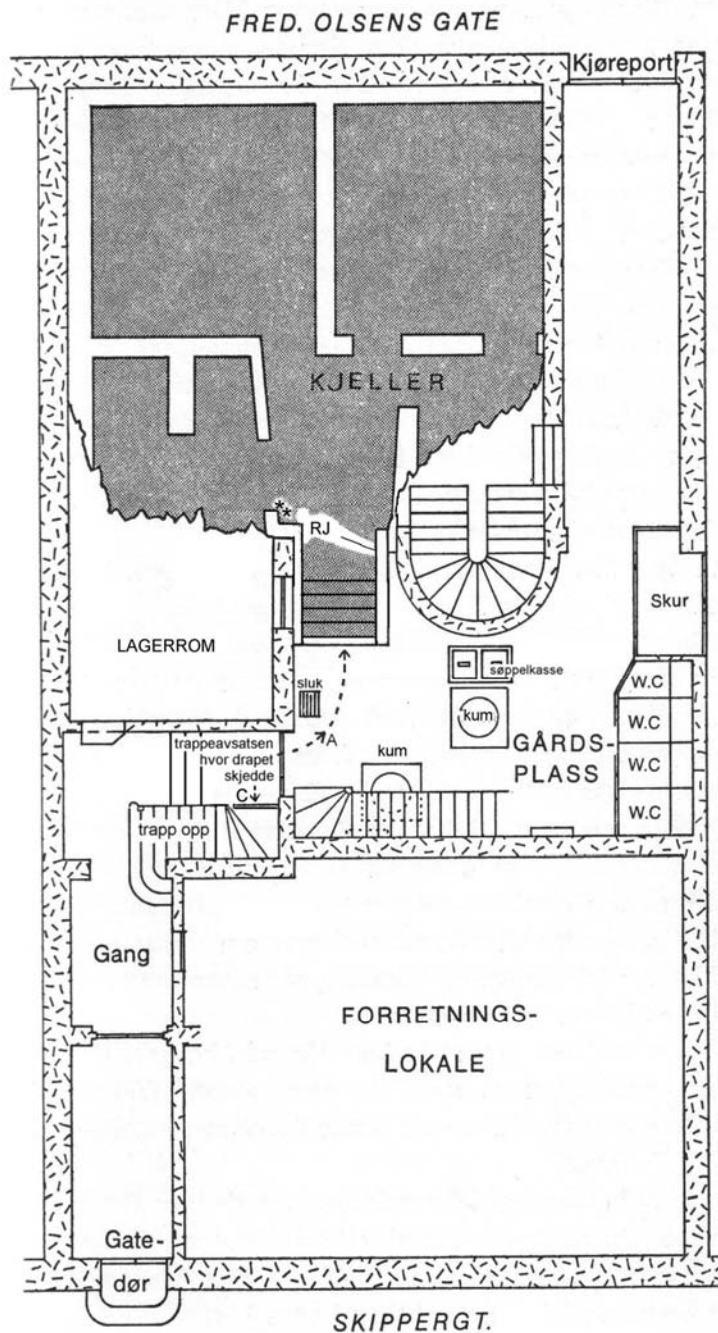
Kapittel 1. Torgersen-saken 1957–2005

1. Drapet

Drapet på den 16-årige Rigmor Johnsen, natten til lørdag 7. desember 1957, var grusomt. Hun ble funnet i kjelleren i Skippergata 6b i Oslo sentrum, blodig og delvis naken ved at brystene og underlivet var blottlagt.

Over og bak liket var det laget et bål av papp, ni store trelemmer, planker, en sofa og et gammelt juletre. Gjerningspersonen hadde tent på bålet, men det ble bare en ulmebrann som raskt ble brakt under kontroll da brannvesenet ankom kl. 01.30 etter å ha blitt varslet over telefon kl. 01.27. Det var på grunn av brannen at liket ble oppdaget.

Blod og avføring viste at drapet hadde skjedd på en trappeavsats som ledet ut til en indre gårdsplass. Liket var deretter flyttet ned i kjelleren. Ifølge politiets drapsteori hadde dette skjedd ved at liket var båret ca. tre meter over gårdsplassen og ned gjennom en åpning i selve gårdsplassen som var dekket av to lemmer (figur 1).

Figur 1. Skippergata 6b. Bygningen strekker seg fra Skippergata til Fred. Olsens gate. Tegningen viser trappeavsatsen hvor drapet skjedde og kjelleren hvor Rigmor Johnsen (RJ) ble funnet. De to stjernene ved hodet (**) viser hvor kåpen lå. Pilen merket A viser hvorledes politiet mente liket ble flyttet fra trappeavsatsen over gårdsplassen, ned kjellertrappene og plassert på kjellergulvet. Pilen merket C peker mot kjellerdøren som førte direkte fra trappeavsatsen ned i kjelleren, og som var en alternativ vei fram til stedet der liket var plassert. (Tegningen er omarbeidet fra en tegning i Michael Grundt Spangs bok *Torgersen-saken* (Cappelen 1973).

Obduksjonen viste at Rigmor Johnsen hadde blødd kraftig. Ansiktet var fullt av blod som hadde rent fra nese og munn, og den tynne ulljakken (golfjakke) var gjennomtrukket av blod på nesten hele forsiden. Hun hadde et dødelig sår i hodet, det var tatt et dødelig kvelertak, hun var voldtatt eller forsøkt voldtatt og gjerningspersonen hadde bitt henne kraftig i det venstre brystet. Bittet var utført etter at hun var død, da det ikke var blod i bittsåret. Trusen var revet i stykker. En avrevet del ble funnet på trappeavsatsen. På baksiden av liket sett fra åpningen mot gårdsplassen lå en pose med to epler som Rigmor Johnsen hadde kjøpt på veien hjem. Samme sted lå også kåpen Rigmor Johnsen hadde hatt på seg. Både kåpen og epleposen var ubeskadiget og uten spor av blod eller avføring. Dette viser at Rigmor Johnsen ikke kan ha hatt kåpen på seg da hun ble drept, og at kåpen og posen må ha blitt brakt ned i kjelleren etter at liket var flyttet dit.

Rigmor Johnsen bodde i en fireroms leilighet i tredje etasje i Skippergata 6b sammen med faren, søsken, andre familiemedlemmer og en leieboer, i alt 10 personer. Moren hadde forlatt familien. Gården var gammel og umoderne med doer og søppelkasser på gårdsplassen. Strøket var den gang et av Oslos fattigste, med havnetrafikk og løsgjengere. Gården er nå revet.

2. Pågripelse og rettssak. Kampen for frifinnelse

Brannen ble varslet til brannvesenet kl. 01.27 natt til lørdag den 7. desember 1957.

En halv time tidligere, kl. 00.58, var Fredrik Fasting Torgersen (23 år) blitt pågrepet i Havnegata ved Østbanestasjonen (nåværende Oslo S) ca. 500 meter fra åstedet, fordi han syklet uten lykt på en guttesykkel. Politifolkene mente at han hadde stjålet sykkelen. De trodde ikke på Torgersen da han fortalte, som sant var, at han hadde lånt sykkelen av sin nevø. Da meldingen om drapet kom over politiradioen, satt Torgersen i en politibil. Han ble straks mistenkt for drapet.

Allerede lørdag 7. desember skrev avisene at en ung mann var mistenkt og arrestert. Mandag 9. desember skrev avisene at mannen var Torgersen og at han var siktet for drapet (ingen søndagsaviser i 1958). Tirsdag 10. desember hadde avisene bilde av Torgersen.

En viktig grunn til at politiet straks utpekte Torgersen som gjerningspersonen var at han var prøveløslatt fra fengsel. Han sonet en dom for et voldtektsforsøk på en nabokvinne (ca. 40 år).²¹ Hun var mor til en av hans venner. Torgersen hadde også en dom for vold mot politiet. At han forsøkte å stikke av fra politiet etter at han var pågrepet, bidro også til at mistanken ble rettet mot ham. Torgersens forklaring på fluktforsøket er at han hadde alkoholforbud under prøveløslatelsen, og at han var redd for å bli gjeninnsatt hvis politiet oppdaget at han hadde drukket.²²

Etterforskningen av drapet på Rigmor Johnsen og rettssaken mot Torgersen i Eidsivating lagmannsrett 2.–16. juni 1958 ble fulgt med meget stor interesse. Rettssaken gikk for åpne dører, tilhørerbenkene var fylt til siste plass og Oslo-avisene hadde meget fyldige referater fra dag til dag. Avisreferatene er blitt en viktig kilde.²³

De fleste som var til stede i lagmannsretten mente nok at bevisene (se nedenfor) var overveldende og at Torgersen derfor var skyldig. Også forsvareren, høyesterettsadvokat Knut Blom (senere høyesterettsdommer), trodde Torgersen var skyldig.²⁴

To dramatiske episoder lørdag 7. juni bidro til dette: Torgersen svarte bekreftende og uriktig på spørsmål om et vitne som aktoratet førte, og som het Gerd Berg, var den Gerd som han hevdet at han hadde vært sammen med den natten drapet skjedde. Påtalemyndigheten hadde lagt en felle, da den på forhånd var klar over at kvinnen ikke kunne være den riktige Gerd. Senere samme dag gikk Torgersen til fysisk angrep på

²¹ Mye tyder på at domfellelsen var uriktig, se Camilla Juell Eide og Erling Moss, ” ... aldri mer slippes løs ... ” (Pax forlag 1999) s. 57–67. Men det spilte selvsagt ingen rolle for den oppfatning politiet og påtalemyndigheten hadde av Torgersen, nemlig at han var en voldtektsforbryter.

²² Allerede samme kveld sa Torgersen ifølge politirapport av 7. desember 1957: *”Han ble spurt om grunnen til at han prøvde å stikke av. Til dette svarte han at han hadde sikring på seg, og nødig ville bli tatt for å kjøre uten lykt. Han hadde fått vite at den minste bagatell kunne ødelegge for ham. Det var tydelig alkohollukt av ham, men han benektet bestemt å ha drukket noe.”* Dok. 5 s. 3, Mappe I s. 96. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han at han hadde drukket. Dok. 45 s. 4, Mappe II s. 177.

²³ Noen avisomtaler fra 7.–31. desember 1957 er inntatt i Avisutklipp 7.–14. desember 1957. Referatene i Aftenposten, Arbeiderbladet, Dagbladet, Morgenbladet, Morgenposten, Verdens Gang og Vårt Land er inntatt i Avisreferater fra hovedforhandlingen 2.–16. juni 1958.

²⁴ Muntlig opplysning til Ståle Eskeland fra en sikker kilde som hadde opplysningen fra Blom selv.

aktors hovedvitne, Ørnulf Bergersen, da han forklarte at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergata bare noen få minutter før Torgersen ble pågrepet. Vi vet nå at Bergersen løy.

Mandag den 9. juni ble Torgersen ført inn i rettssalen med hånd- og fotjern og lenke mellom dem. Han måtte forlate rettssalen da Bergersen fortsatte sin forklaring. Hånd- og fotjernene beholdt han så lenge rettssaken varte.

Torgersen ble tiltalt for drapet på Rigmor Johnsen 12. mai 1958. Hovedforhandlingen startet mandag 2. juni. Lørdag 14. juni avsa juryen kjennelse for at Torgersen var skyldig i forsettlig drap under særdeles skjerpende omstendigheter, voldtektsforsøk og ildspåsettelse med fare for tap av menneskeliv. I prosedyren sa statsadvokat L. J. Dorenfeldt bl.a.:²⁵

”Det finnes ingen form for anstendighet hos denne personen. ... Han er [i denne rettssak] kjent skyldig i tre ytterst alvorlige forbrytelser, hvorav den ene kunne ha voldt 30 personers død. Da alt var på det rene, nektet Torgersen, for derved å fri seg fra all skyld. ... Nå må vi ha en garanti for at denne voldsforbryteren forvares for alltid”

Mandag 16. juni ble Torgersen dømt til livsvarig fengsel og 10 års sikring. Ved straffutmålingen ble det lagt til grunn at drapet var et *”typisk seksualdrap”*, at bittet i Rigmor Johnsens bryst var et *”lystbitt”*, at Torgersen var *”lur, vaktlos, mistenksom og upålitelig”*, at hans *”karakterologiske brist er så dyptgående at det er berettiget å betegne ham som en person med mangelfullt utviklede sjelsevner”* og at han *”må karakteriseres som en ytterst farlig forbryter”*.²⁶

Torgersen anket til Høyesterett. Ved Høyesteretts kjennelse av 1. november 1958 ble anken forkastet.²⁷

Torgersen ble løslatt på prøve 29. januar 1974.²⁸ Da han hadde han sittet sammenhengende nesten 17 år i fengsel (siden pågripelsen 7. desember

²⁵ Ifølge Arbeiderbladet 16. juni 1958. Avisreferater fra hovedforhandlingen 2.–16. juni 1958 s. 134.

²⁶ Rettsboken fra hovedforhandlingen 2.–16. juni 1958 s. 48–52.

²⁷ Se Rt. 1958 s. 1101.

²⁸ Ila fengsel og sikringsanstalt: Bekreftelse på at Torgersen ble løslatt til fri sikring av 30. januar 2001. Dokumentutdrag Bind IV s. 215.

1957). To år og tre måneder satt han isolert på grunn av en voldelig konflikt med en fengselsbetjent. Han måtte vente 16 år før han fikk sin første permisjon.

Da Torgersen ble løslatt, ble han overført til sikring i frihet, som innebar alkoholforbud og jevnlig tilsyn (kontroll) av Vernelaget. Sikringen opphørte 7. mars 1983. Først da, etter mer enn 25 år, ble han en fri mann.

Torgersen er ikke straffet etter at han ble løslatt i 1974.²⁹

Torgersen har fra det øyeblikk han ble klar over at han var mistenkt for drapet på Rigmor Johnsen, sagt at han er uskyldig. Dette har han konsekvent holdt fast ved i alle år som siden er gått. Forslag om å søke benådning mot slutten av fengselsoppholdet avviste han. Han sa han ikke hadde noe å søke benådning for.³⁰

I 1958, mens anken var under behandling i Høyesterett, leverte Torgersen selv inn en gjenopptakelsesbegjæring,³¹ men den kom aldri til realitetsbehandling fordi Torgersen ikke fikk advokathjelp. I 1973 fremmet Torgersen gjennom advokat Tor Erling Staff en ny begjæring om gjenopptakelse. Den ble avslått av Eidsivating lagmannsrett (1975) og av Høyesteretts kjæremålsutvalg (1976).³² En ny gjenopptakelsesbegjæring i 1997, fremmet av advokatene Einar Holm Charlsen og Magne Jetne og senere overtatt av advokat Erling Moss, endte med samme resultat i Borgarting lagmannsrett (2000)³³ og Høyesteretts kjæremålsutvalg (2001).³⁴

Opp gjennom årene har svært mange engasjert seg for å få saken gjenopptatt, blant dem forfatterne Jens Bjørneboe og André Bjerke på 1970-tallet. Bjørneboe utga bl.a. skuespillet *Tilfellet Torgersen* (Pax

²⁹ Utskrift av Torgersens strafferegister pr. 24. februar 2000 er inntatt i Dokumentutdrag Bind IV s. 150.

³⁰ Fredrik Fasting Torgersen, Episoder fra 16 års fangeliv (Fønix forlag 1977) s. 125.

³¹ Begjæringen er udatert, men har påtegning for hånd: "Fremlagt H.R. 3110/-58."

³² Kjennelsen er ikke inntatt i Norsk Retstidende. Den er bilag 11 til gjenopptakelsesbegjæringen av 25. februar 2004.

³³ Kjennelse av 18. august 2000. Bilag 12 til gjenopptakelsesbegjæringen av 25. februar 2004.

³⁴ Kjennelse av 28. november 2001, Rt. 2001 s. 1521. Bilag 13 til gjenopptakelsesbegjæringen av 25. februar 2004.

forlag 1973) som ble spilt på Club 7 i Oslo.³⁵ 22. juni 1973 sendte en gruppe som kalte seg *Torgersen-komiteén*³⁶ inn en liste med vel 5000 underskrifter fra personer som ”ønsket å gi sin tilslutning til begjæringen om gjenopptakelse av Torgersen-saken fra 1958”.³⁷ De sendte samtidig et 30-siders brev til Stortingets justiskomit  med anmodning om ”å bidra til at det nå kan kastes lys over alle uklarheter og misligheter i Torgersen-saken”.³⁸

Advokat Erling Moss og journalist Camilla Juell Eide utga boken ”... aldri mer slippes l s ...” (Pax 1999, 530 sider). Der redegjør de for at bevisene ble feiltolket i 1958 og at Torgersen er uskyldig.

I en av sine bøker, *Episoder fra 16 års fangeliv* (F niks forlag 1977), forteller Torgersen om årene i fengsel og om personer som han hadde kontakt med. Mange av dem var kjente politikere og kulturpersonligheter som trodde på ham og arbeidet for hans sak, men som til slutt m tte resignere.³⁹

Som ung var Torgersen en meget god og allsidig idrettsmann. Han var uttatt på juniorlandslaget i fotball og spilte seks fotballkamper for krets-laget. Han deltok i norgesmesterskapet i boksing for junior høsten 1957. Mens han satt i fengsel oppnådde han resultater i styrkel ft i verdens-klasse. Torgersen har utgitt i alt seks bøker, hvorav fire diktsamlinger, den første i 1972. Han er bidragsyter i flere antologier. Han er medlem av Den norske Forfatterforening.⁴⁰

³⁵ Seks av Bj rneboes artikler om Torgersen-saken er trykket i essaysamlingen *Politi og anarki* (Pax forlag 1973). Inn tatt i Artikkelsamlingen s. 19 – 49.

³⁶ Helge Reistad, Sverre Wold, Jens Bjørneboe, Erna Nystuen og Peder Furubotn.

³⁷ Mappe IV s. 344–354.

³⁸ Inn tatt i Jens Bjørneboe, *Politi og anarki* (Pax forlag 1973).

³⁹ Om kontakten med Jens Bjørneboe, skriver Torgersen i *Episoder fra 16 års fangeliv* (F niks 1977): ”Fra Ullersmo er det først og fremst Jens Bjørneboe jeg husker. Det arbeidet han nedla for   skape en opinion var enormt. Vi skrev til hverandre to ganger i uken. Hadde det ikke vært for denne korrespondansen, tror jeg at jeg hadde bukket under. Brevene p kalte latter og ga meg mot” (s. 124).

⁴⁰ Flere opplysninger om Torgersen finnes på hans internettside www.myart.no/fft.

3. Torgersens forklaring til politiet

Om kvelden fredag 6. desember ca. kl. 23.00 traff Torgersen utenfor Sentrum kino i Oslo en kvinne, Gerd, som han kjente litt til fra før. De gikk sammen til Tore Hunds vei 24 på Lille Tøyen, hvor Torgersen bodde sammen med sin mor og to brødre. De kom dit ca. kl. 23.30. Torgersen og Gerd var sammen på rommet hans i ca. en time til ca kl. 00.30. På rommet spilte de grammofon. Torgersen skiftet også klær fra en brun- og hvitstripete dress, sko og mørk frakk (heretter kalt antrekk 1) til lue, jakke, bukse og turnsko (heretter kalt antrekk 2). Med nevøens sykkel brakte han deretter Gerd til Akersgaten ved Stortinget. Der skiltes de, da Gerd på egen hånd skulle komme seg videre hjem. Torgersen dels syklet, dels gikk ned Prinsens gate mot Østbanestasjonen, som var en naturlig hjemvei. I Havnegata utenfor Østbanestasjonen ble han stoppet av politiet. Klokken var da 00.58.

Denne forklaring har Torgersen hele tiden siden holdt fast på.

Torgersen kjente ikke etternavnet på Gerd og hvor hun bodde. Han kunne derfor ikke opplyse politiet om hvem hun var. Torgersens søster, som var på besøk i Tore Hunds vei 24, og Torgersens mor som han bodde sammen med, bekreftet tidsrommet da han var hjemme (ca. kl. 23.30 – 00.30), og at han hadde hatt med seg en kvinne. Ifølge deres forklaringer hadde Torgersen alibi, men de ble ikke trodd. Gerd ble etterlyst i avisene, men hun meldte seg ikke. Dette ble for lagmannsretten nok et bevis på Torgersens skyld.

Politiets versjon av Torgersens bevegelser gjennomgås nedenfor. Her skal bare nevnes at politiet mente at Torgersen ikke kom hjem ca. kl. 23.30, men først ca. kl. 24.00 etter å ha drept Rigmor Johnsen. Deretter sammenfaller Torgersen forklaring og politiets versjon ved at Torgersen var hjemme fram til ca. kl. 00.30 mens han skiftet klær, spilte grammofon og dro til byen på nevøens sykkel. Ifølge Torgersen fulgte han altså Gerd til sentrum, ifølge politiet dro han for å tenne på bålet i Skippergata 6b.

Dersom Torgersen har alibi for at han var hjemme i tidsrommet ca. kl. 23.30 til ca. kl. 24.00, må han utelukkes som gjerningspersonen. Torgersen kunne ikke ha truffet Rigmor Johnsen etter at han hadde vært hjemme og skiftet klær. Dette framgår av det som er kjent om Rigmor Johnsens siste timer (neste punkt).

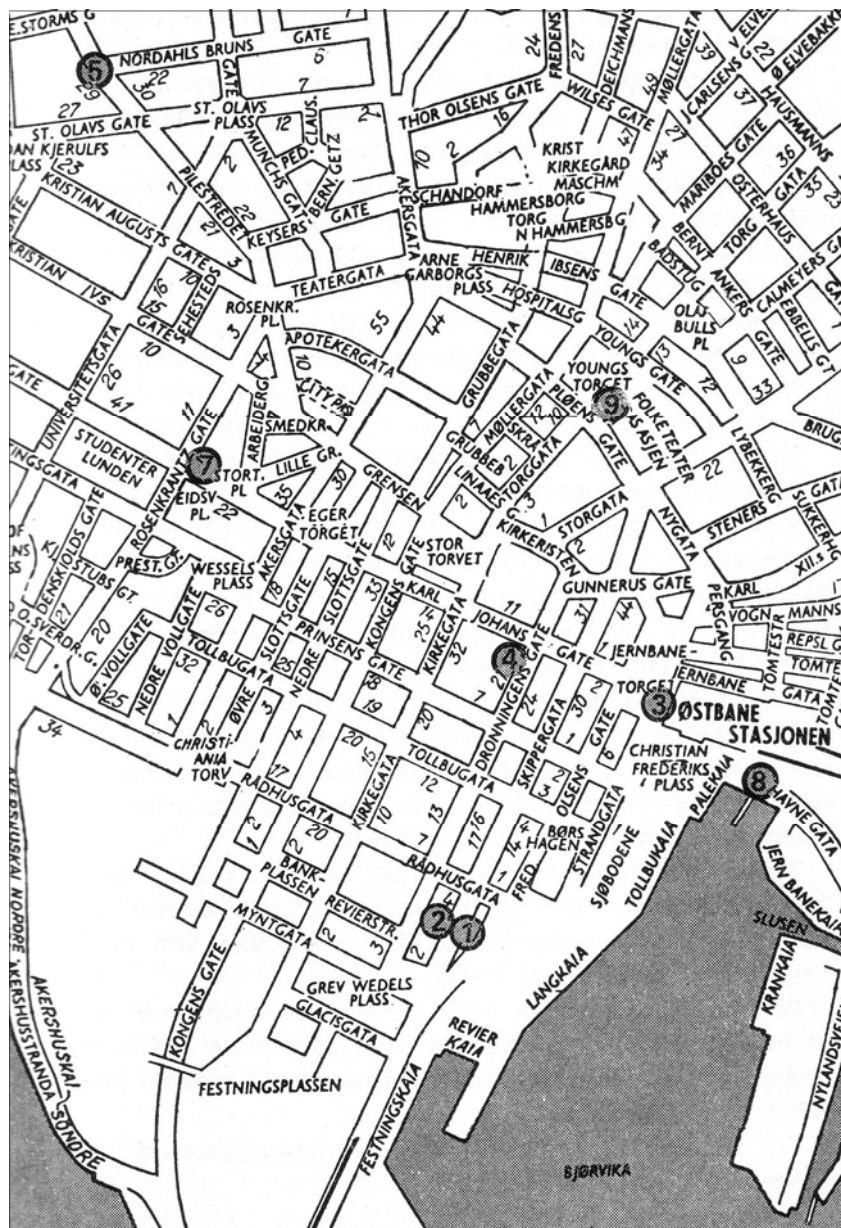
4. Rigmor Johnsens siste timer

Rigmor Johnsen hadde en venn som het Svein Erik Johansen. Fredag 6. desember om kvelden møtte han som avtalt Rigmor Johnsen utenfor Skippergata 6b. De gikk på to restauranter hvor de drakk juleøl. Kl. 22.40 skilte de lag på Jernbanetorget. Svein Erik Johansen tok Opsal-trikken hjem. Rigmor Johnsen gikk hjem til Skippergata 6b. På veien kjøpte hun to epler i boden til Esther Olsson i Dronningens gate 25 som lå ca. 20 meter fra krysset Karl Johans gate/Dronningens gate i retning Skippergata 6b. Mens Rigmor Johnsen sto utenfor kiosken kom en yngre mann og stilte seg opp ved siden av henne og snakket til henne. Rigmor Johnsen beklaget seg til Esther Olsson over at mannen hadde fulgt etter henne. Esther Olsson sa til mannen at han skulle la Rigmor Johnsen være i fred. De to forlot kiosken etter et minutt eller to og gikk videre bortover Dronningens gate, ned Rådhusgaten og derfra videre bortover til Skippergata 6b (figur 2 nedenfor). Rigmor Johnsen låste opp døren til Skippergata 6b.

På veien til Skippergata 6b og da de låste seg inn, ble Rigmor Johnsen og mannen observert av flere vitner. Inne i gangen, ved trappen som ledet opp til 2. og 3. etasje, ble de observert av Olga Eriksen som bodde i 2. etasje. Olga Eriksen var på vei ut for å vaske i melkebutikken i Skippergata 7. Hun kjente Rigmor Johnsen og hilste på henne. Hun kjente ikke mannen og snakket ikke med ham. Klokka var ca. 23.00. Det var siste gang at noen har sagt at de så Rigmor Johnsen i live.

Brannen i kjelleren ble meldt kl. 01.27. Da brannvesenet ankom ca. kl. 01.30 åpnet de to trelemmer i den indre gårdsplassen som ledet ned til kjelleren i Skippergata 6b. Brannvesenet kunne da konstatere at det brant i noen gamle trematerialer og en madrass. Delvis under disse materialene lå Rigmor Johnsen – død.

Rigmor Johnsens siste timer slik som beskrevet ovenfor, er det enighet om. På kartet nedenfor er bl.a. de viktigste punktene i den ruten Rigmor Johnsen fulgte fra hun forlot Svein Erik Johansen inntegnet (figur 2):

Figur 2. Kart over Oslo sentrum med de viktigste stedene i Torgersen-saken avmerket. (1): Skippergata 6b. (2): Skippergata 9. (3): Østbanestasjonen hvor Rigmor Johnsen tok farvel med Svein Erik Johansen. (4): Esther Olssons bod hvor Rigmor Johnsen kjøpte to epler på veien hjem. (5): Kafé Hjerterom hvor Torgersen var tidlig fredag kveld. (7): Grand-hjørnet hvor Torgersen ble sett på vei fra Kafé Hjerterom. (8): Havnegata hvor Torgersen ble arrestert. (9): Youngstorget. (Kartet er omarbeidet fra et kart i Michael Grundt Spangs bok *Torgersen-saken* (Cappelen 1973).

5. Politiets drapsteori

Politiets drapsteori, som lå til grunn for den fellende dommen, er for påtalemyndigheten og domstolene et bevis på hvor uberegnelig og farlig Torgersen var. For andre har politiets drapsteori vært starten på erkjennelsen av at dommen er et justismord.

Ifølge politiets drapsteori var det Torgersen som ble sett sammen med Rigmor Johnsen utenfor Esther Olssons kiosk, og som gikk videre derfra sammen med henne og som ble sett sammen med henne ca. kl. 23.00 i gangen i Skippergata 6b. En eller annen gang i løpet den neste halvtimen (kl. 23.00 – 23.30) skal han ha drept henne på den lille trappeavsatsen som ledet fra gangen ut til den indre gårdsplassen. Deretter har Torgersen båret liket ut på gårdsplassen og åpnet de to lemmene ned til kjelleren, hvor han plasserte liket (figur 3). Det var ikke elektrisk lys i kjelleren, og Torgersen hadde ikke noen egen lyskilde. Han bygde opp bålet i stummende mørke. Han oppdaget da at han ikke hadde fyrstikker.

Torgersen bega seg derfor på hjemvei for å hente fyrstikker. Han gikk til Youngstorget. På Youngstorget gikk han inn i en drosje, som kjørte ham hjem til Lille Tøyen. Han ankom der ca. kl. 24.00. Hjemme i Tore Hunds vei byttet han klær og sko (fra antrekk 1 til antrekk 2) og spilte musikk på rommet sitt i 2. etasje.

Etter ca. en halv time (ca. kl. 00.30) dro han tilbake til Skippergata 6b på sykkel for å tenne på bålet. Han parkerte sykkelen bak døren inne i Skippergata 9 vis a vis nr. 6b, gikk deretter over gaten og inn i Skippergata 6b, gjennom gangen og over gårdsplassen. Her åpnet han lemmene, gikk ned i kjelleren og tente på bålet ved hjelp av i alt 11 fyrstikker (funnet på åstedet). Deretter gikk han ut samme vei, hentet sykkelen i nr. 9 og begynte å sykle hjemover. Da Torgersen kom til Østbanestasjonen, ble han altså pågrepet kl. 00.58 mistenkt for sykkeltyveri.

Brannen ble meldt til brannvesenet kl. 01.27. Pågripelsen skjedde altså en halv time før brannvesenet fikk melding om brannen. Politiet ble senere rost for sin effektivitet.

Fot. 8: En del av gårdsplassen sett i fugleperspektiv. Til venstre sees døren inn til oppgangen. Til høyre er kjellerlemmen

Figur 3. Del av gårdsplassen i Skippergata 6b sett ovenfra. Rett bak døren til venstre på bildet ligger trappeavsatsen hvor drapet skjedde. Lemmene til høyre på bildet dekker kjellertrappen som fører dit liket var plassert. Vindusåpningen lengst til høyre på bildet tilhører leiligheten til Kristiane Gulseth som varslet brannen. Leiligheten lå rett over brannstedet i kjelleren. (Politiets foto nr. 8 fra 1957–58.)

6. Noen vurderinger av politiets drapsteori

Gjerningspersonen var heldig som ikke ble oppdaget da han drepte Rigmor Johnsen på trappeavsatsen i Skippergata 6b. Han var også heldig da han flyttet avdøde ned i kjelleren uten å bli oppdaget.

Dersom Torgersen er gjerningspersonen, oppførte han seg på en ytterst risikabel måte, hvis han ikke ville bli tatt. En flukt straks etter drapet ville ha vært det beste. Han var ikke kjent av noen i Skippergata 6b. Han hadde ikke etterlatt seg fingeravtrykk eller andre spor.

Hvorfor skulle han flytte liket til kjelleren og hvorfor deretter bruke tid på å bygge opp et bål? Hvordan kunne han klare å bygge et slikt bål i mørke?

Hvis politiets drapsteori er riktig, må Torgersen ha gått over gårdsplassen og gjennom lemmene minst fire ganger (flyttingen av liket ned i kjelleren, opp igjen, ned med kåpen og epleposen, opp igjen). Vi må anta at han også må ha åpnet og lukket kjellerlemmene hver gang, ellers ville personer som kom forbi eller tittet ut av et vindu som vendte ut mot gårdsplassen, kunne se liket gjennom de åpne lemmene, som ellers alltid var lukket. Da han kom tilbake for å tenne på, måtte han igjen gå over gårdsplassen to ganger.

Hvorfor gikk Torgersen til drosjeholdeplassen på Youngstorget som ligger omtrent i motsatt retning av Lille Tøyen og ikke til en av holdeplassene som lå atskillig nærmere, for eksempel på Stortorget eller Østbanen? Hvorfor tok han drosje med den risiko det innebar for senere å bli gjenkjent?

Ved å holde seg borte fra åstedet etter drapet var risikoen for å bli tatt minimal, ved å dra tilbake kunne han bli oppdaget. I dette området av byen var det alltid mye politi ute, fordi det var et belastet strøk. (Populærteorien om at gjerningspersonen vender tilbake til åstedet er en myte.)

Hvorfor dro han tilbake til Skippergata 6b? Påsetting av en brann innebar dessuten en risiko for at han kunne bli oppdaget før han igjen rakk å komme seg bort.

Det er også en rekke andre trekk ved politiets drapsteori som gjør det lite sannsynlig at drapsteorien kan være riktig. Vi nevner kort:

- Torgersen kjente ikke Rigmor Johnsen, han var ikke kjent av noen i Skippergata 6b og hadde ikke vært der tidligere. Han kjente altså ikke til kjelleren hvor liket var plassert. Nedgangen til kjelleren kunne ikke sees fra den lille trappeavsatsen der drapet hadde skjedd. Det var dessuten helt mørkt eller temmelig mørkt på gårdsplassen. Det eneste lyset som kunne komme dit, kom eventuelt fra vinduene i rommene som vendte inn mot gårdsplassen, dersom rommene var opplyst. Likevel skal han ha funnet fram.

- Mens han åpnet lemmene, må han ha lagt fra seg liket på gårdsplassen. Men det var ikke spor etter dette, til tross for at avdøde var meget blodig.

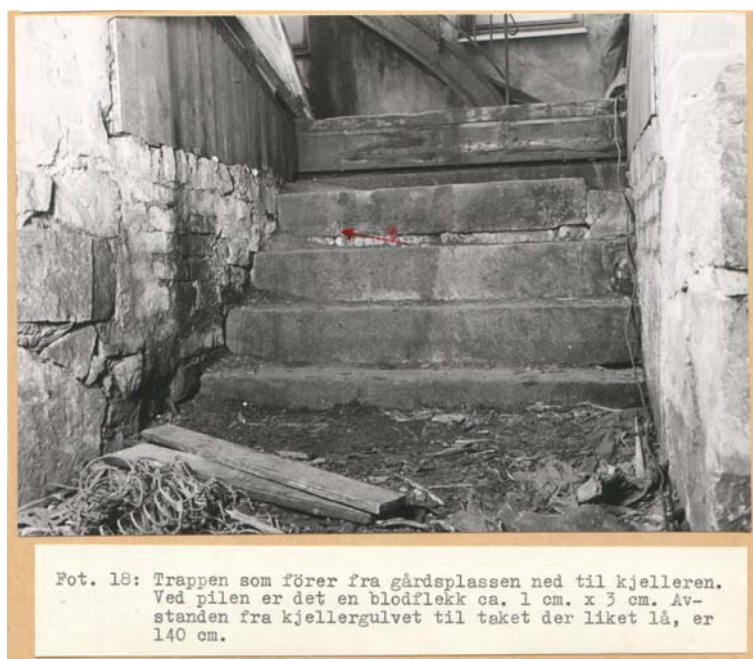
- Risikoen for å bli oppdaget ved å gå opp og ned fra kjelleren flere ganger må ha vært meget stor. Det fantes en annen skjermet vei ned i kjelleren, – for de som var kjent i gården (mer om dette nedenfor).
- Gjerningspersonen må ha vært i intim kroppskontakt med Rigmor Johnsen da han drepte henne (voldtekt eller forsøk på voldtekt, avrevet truse, kvelertak, bittsporet i venstre bryst), da han flyttet liket fra trappeavsatsen til kjelleren og da han bygde bålet over og på innersiden av liket. Bålet besto av gamle trematerialer, en sofa og et gammelt juletre. Gulvet var dekket med fuktig slam. Det var ellers mye skitt og støv i kjelleren. Takhøyden i kjelleren var 140 cm, og liket lå nær inntil kjellerveggene, så det var vanskelige ”arbeidsforhold”. Gjerningspersonen kan ikke ha unngått å bli tilsølt med blod fra liket (figur 4) og fra slam, støv og skitt da han flyttet liket til kjelleren og bygde bålet (figur 5, 6 og 7).

Figur 4. Rigmor Johnsens tynne ulljakke (golfjakke) som hun hadde på seg da hun ble funnet. Jakken var da dratt opp over brystene. Det mørke partiet midt foran er blod. Blodet kom fra ansiktet/hodet. (Politiets foto fra 1957–58.)

Figur 5. En del av bålmaterialiet på gårdsplassen i Skippergata 6b etter at politiet hadde tatt det opp fra kjelleren. Den gamle sofaen som var en del av bålmaterialiet er ikke med på bildet. En av kjellerlemmene står åpen. (Politiets foto nr. 19 fra 1957–58.)

Figur 6. Kjelleren der Rigmor Johnsen ble funnet. Kjellertrappen som førte ned fra gårdsplassen forbi kjellerlemmene og litt av kjellergulvet ses. Rigmor Johnsen lå med hodet inn til murveggen omtrent der bildet slutter nederst til høyre og med kroppen langs bildets nedre kant slik at føttene lå mot den motstående kjellervegg på venstre side av bildet. (Politiets foto nr. 18 fra 1957–58.)

Figur 7. Bildet viser kjelleren der Rigmor Johnsen ble funnet – sett fra gårdplassen. Bålmaterialiet ses slik det lå etter at brannvesenet hadde skjøvet det litt bakover for å avdekke liket. Liket er fjernet og erstattet med klær (skimtes) som viser likets plassering like foran bålmaterialene. Vinduet over kjellerlemmene tilhører Kristiane Gulseths leilighet. (Politiets foto fra 1957–58.)

Torgersen eller andre hadde ikke gjort noe forsøk på å rengjøre den brun- og hvitstripede dressen og frakken som han hadde på seg da han ifølge politiets drapsteori skal ha begått drapet (antrekk 1). Det var ikke spor av blod, slam, støv eller skitt på klærne som kunne henføres til kjelleren eller liket.

– Rigmor Johnsens vinterkåpe og en pose med to epler som hun hadde kjøpt på veien hjem, ble funnet i kjelleren på innersiden av liket, ubeskadiget og uten blod eller avføring. Det må bety at de var brakt dit i

en ekspedisjon for seg. Hvorfor skulle Torgersen bry seg med å flytte kåpen og epleposen til kjelleren?

7. Politiets etterforskning

Etterforskningsdokumentene viser at politiet og påtalemyndigheten på et meget tidlig tidspunkt må ha vært sikre på at de hadde pågrepet rett mann da de arresterte Torgersen. Etterforskningen ga imidlertid ingen holdepunkter for at Torgersen var gjerningspersonen før det var gått mer enn en måned etter drapet. Men den 15. januar 1958 konkluderte professor Henrik Printz som sakkyndig at avføring på åstedet og avføring (prøve 1) på Torgersens turnsko (sko i antrekk 2) var påfallende lik. I februar konkluderte Printz at fem barnåler i Torgersens brun- og hvitstripete dress (antrekk 1) og barnåler i kjelleren der liket ble funnet, var like hverandre. Han fikk senere støtte av andre sakkyndige mht avføring og barnåler. Først etter dette var Torgersen villig til å avgi et tannavtrykk som han håpet ville vise at hans tenner ikke kunne ha avsatt bittsporet i Rigmor Johnsens bryst og dermed utelukke at han var gjerningspersonen. Men der tok Torgersen feil. Også de tannsakkyndige knyttet ham til drapet med stor grad av sikkerhet.

Hele etterforskningen – og den var meget omfattende – ble fra første stund satt inn på å skaffe tilstrekkelig bevis for oppfatningen om Torgersens skyld. Derfor ble konklusjonene fra de sakkyndige godtatt, til tross for at konklusjonene ikke var holdbare ut fra de funn de sakkyndige selv hadde gjort. Derfor ble avføringsbeviset manipulert, og derfor ble forklaringen fra vitnene Ørnulf Bergersen og Johanne Kristine Olsen ukritisk godtatt som sanne. (Bevisene blir gjennomgått utførlig nedenfor.)

Beboerne i Skippergata 6b ble aldri etterforsket, til tross for at personer i nærmiljøet så godt som alltid er aktuelle gjerningspersoner ved seksualdrap. Det var også en rekke andre forhold som ikke ble klarlagt så langt som det lot seg gjøre i 1958. Etterforskningen av drapet var i det hele meget slett. Det meste ble raskt tilpasset politiets drapsteori. Det gjelder blant annet drapstidspunktet og tidspunktet for når brannen ble

på satt.⁴¹ På bakgrunn av de funn som ble gjort i 195, har vi likevel nå kunnet fastlegge en rekke forhold som tegner et annet bilde enn politiets drapsteori.

Politiet og påtalemyndigheten etterforsket Torgersen, ikke drapet. Derfor gikk det galt.

8. En alternativ drapshistorie

I utredningens del III er det redegjort for en rekke forhold som leder fram til følgende drapshistorie som i motsetning til politiets drapsteori er rimelig ut fra det vi nå vet:

Drapet skjedde etter ca. kl. 24.00, mest sannsynlig ca. kl. 01.00. Gjerningspersonen brakte umiddelbart liket ned i kjelleren. Deretter la han kåpen og epleposen sammen med liket. I et håp om å slette spor rasket han sammen materialer i kjelleren til et bål og satte fyr på det ca. kl. 01.15 eller noen minutter senere.

Både omstendigheter som alkoholinnholdet i Rigmor Johnsens blod, ingen sikker dødsstivhet og ingen dødsflekker, likets temperatur og tidspunktet for brannstiftelsen, som først nå er utredet, passer med dette. Til støtte for dette kommer også vitneforklaringen fra Olga Eriksen. Hun traff Rigmor Johnsen i gangen ca. kl. 23.00. Hun gikk gjennom trappeavsatsen en time senere ca. kl. 24.00 og gjorde da ingen observasjoner som passet med at drapet allerede var utført. Vaktmann Juul William Sørensen sa i sin vitneforklaring at han hadde hørt ett kvinneskrik ca. kl. 01.00.

Siden Rigmor Johnsen ikke kan ha hatt på seg kåpen da hun ble drept, er det rimelig å tro at hun hadde vært inne hos noen i Skippergata 6b og at det under dette samværet har inntruffet en situasjon som førte til drapet i

⁴¹ Pensjonert politiførstebetjent Øyvind Thorkildsen karakteriserer i sin sakkyndige uttalelse av 20. januar 2005 den tekniske etterforskningen av brannen som "*meget slett*". Han sier at den taktiske etterforskningen har "*vesentlige mangler*". Brannsakkyndig rapport s. 20 og 22.

trappeavsatsen. For en slik gjerningsperson var situasjonen etter drapet ytterst kritisk uansett hva han så gjorde, fordi personer i nærmiljøet vanligvis er de som først mistenkes i en drapssak. Å starte en brann kunne være en mulig utvei. En brann kunne skjule spor og muligens forvirre politiet. Kanskje ville etterforskningen bli avsporet hvis politiet gikk ut fra at ingen ville tenne på sin egen bolig mens de selv oppholdt seg der.

De som bodde i gården visste at en dør i trappeavsatsen ledet direkte ned i kjelleren. Døren er til høyre når man står i trappeavsatsen og ser ut mot gårdsplassen (figur 1). En gjerningsperson som var kjent i gården hadde derfor mulighet til å komme seg ned i kjelleren og bort til stedet ved kjellerlukene uten den risiko det innebar å gå over gårdsplassen og ned gjennom åpningen med kjellerlemmene.

Det kan ikke ha vært lett å få plassert Rigmor Johnsen i kjelleren slik hun lå, uansett hvilken vei som ble benyttet fra trappeavsatsen. Vi har derfor vurdert om det kan ha vært to personer som sammen flyttet liket til kjelleren der hun ble funnet.

For å skjule spor har gjerningspersonen etter drapet flyttet kåpen og epleposen fra leiligheten til kjelleren. Kåpen og epleposen lå ved hennes hode, og lenger inne i kjelleren enn resten av kroppen (figur 1). Dette passer med at gjerningspersonen har kommet ned i kjelleren direkte fra trappeavsatsen og derfor lagt kåpen og epleposen fra seg på innersiden av liket.

Også av andre grunner er det sannsynlig at gjerningspersonen var kjent i Skippergata 6b. Det er nærliggende å mistenke flere av mennene som bodde i gården og som var til stede denne natten. Det ligger imidlertid utenfor denne utredningens ramme å drøfte spørsmålet om hvem som drepte Rigmor Johnsen.

9. Bevisene

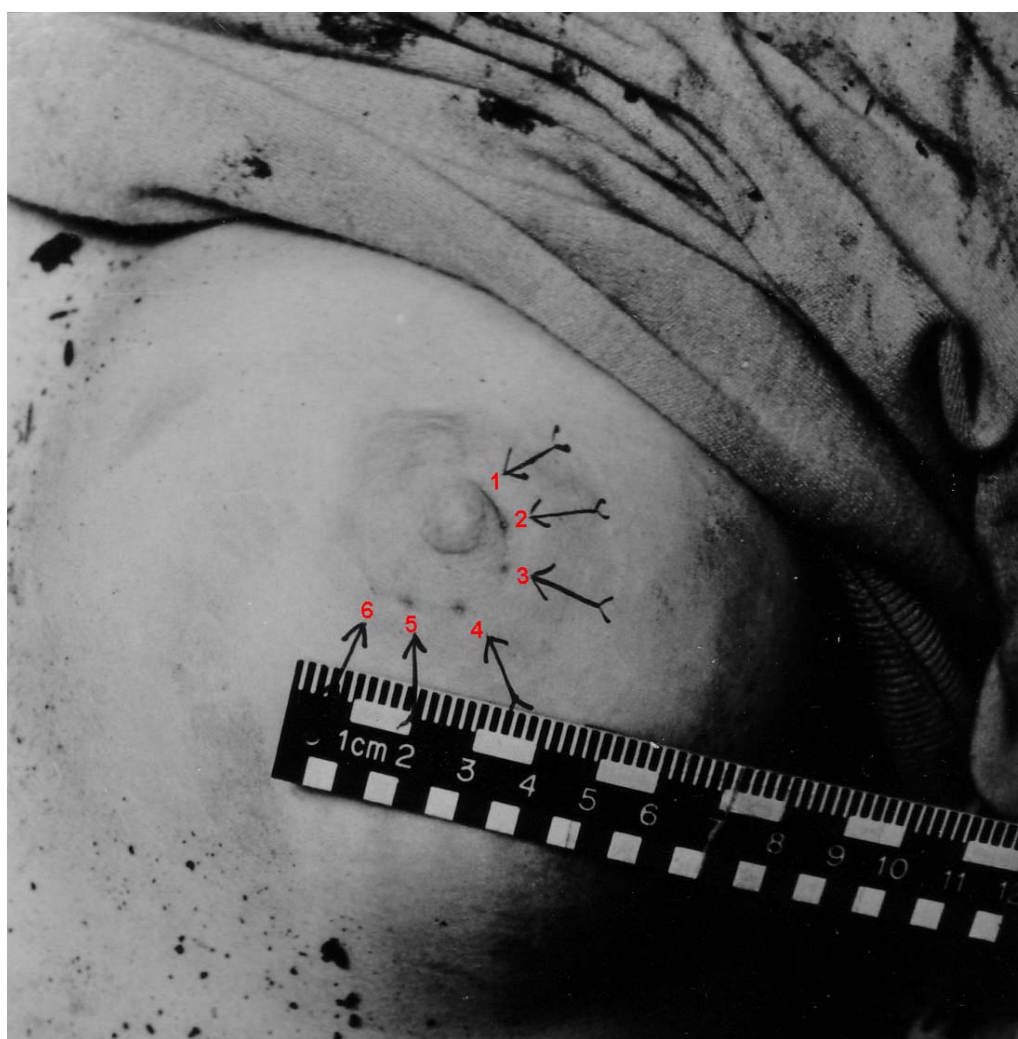
9.1 De fem hovedbevisene i 1958

I 1958 ble tre tekniske bevis – tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset – ansett som sikre bevis for at Torgersen hadde vært på åstedet og dermed også var gjerningspersonen. Disse tre bevisene har vært helt avgjørende for at Torgersen ble funnet skyldig. De to andre hovedbevisene var to vitner – Ørnulf Bergersen og Johanne Kristine

Olsen – som sa de hadde sett Torgersen i nærheten av åstedet. De ble trodd fordi deres forklaringer passet med politiets drapsteori. I lys av den måten de tekniske bevisene ble presentert, er det lett å forstå.

9.2 Tannbittbeviset

Tannbittbeviset – et bittspor i Rigmor Johnsens venstre bryst – ble opprinnelig ansett som det sikreste bevis for at Torgersen var gjerningspersonen. Bittet i brystet var like rundt brystvorten. Seks tenner hadde avsatt seks tydelige merker. Det fremgår av figur 8:

Figur 8. Rigmor Johnsens venstre bryst med bittmerkene fotografert i 1957. Nummereringen har vi føyet til, i samsvar med Strøms nummerering. Alle sakkyndige legger til grunn at bittmerke 1, 2 og 3 er fra overkjeven, bittmerkene 4, 5 og 6 fra underkjeven. (Politiets foto nr. 3 fra 1957–58.)

Tannlege Ferdinand Strøm, som i 1958 ble ansett som den største eksperten av de to tannsakkyndige, skriver i sin rapport at bittet *”er et såkalt typisk lystbitt, kombinert med en suging omkring brystvorten.”*

Men noe sugemerke var ikke å se, og hvordan diagnostiserer man *”et typisk lystbitt”* ved å se på et dødt bryst? Strøms konklusjon i hans rapport er klar: *”Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bittmerket i brystet til den drepte å være identisk med den mistenkte Fredrik Ludvig Fasting Torgersens tenner.”*

Mye kan sies om Strøm som sakkyndig. Her skal bare nevnes at Strøm ikke tidligere hadde hatt som oppgave å sammenlikne tenner med bittmerker i hud. Så da han henviste til *”Ut fra min personlige erfaring”* må det være noe annet enn bittmerker i hud han refererer til. Men det kunne jo ikke juryen vite.

Professor Jens Wærhaug, som var den andre tannsakkyndige, uttalte seg med like stor sikkerhet som Strøm. Under rettssaken i 1958 ble han uttrykkelig spurt av aktor om han var enig i Strøms sikre konklusjon. Han sa han var enig med Strøm: *”Det er Torgersens tenner som har avsatt bittet. Jeg er overbevist.”*⁴²

Wærhaug unnlot å fortelle at han ikke var enig med Strøm når det gjaldt bittmerke nr. 3. Wærhaug mente det stammet fra Torgersen høyre hjørnetann i overkjeven (tann 13), mens Strøm mente det stammet fra høyre sidefortann (tann 12). Men det sa de ingenting om i retten. Heller ikke Wærhaug hadde noen tidligere erfaring med å analysere bittmerker i hud. Han var professor i tannkjøttssykdommer.

Fra underkjeven var bittmerke nr. 5 fra høyre fortann (tann 41) og bittmerke nr. 4 høyre hjørnetann (tann 43), mens det manglet et merke fra den mellomliggende sidefortann (tann 42). Dersom Torgersen er biteren, burde det også ha vært et merke fra denne tannen siden Torgersen hadde regelmessige tenner. Strøm og Wærhaug unnlot å nevne dette, både i sine skriftlige rapporter og da de uttalte seg under rettssaken.

⁴² Gjengivelse av Dorenfeldts sitat i hans redegjørelse 17. desember 1958, Dok. 2 (Dokument for påtegninger, upaginert), Mappe I s. 46.

Rigmor Johnsens bryst med bittmerkene, modellene av Torgersens tenner og annet materiale fra 1957–58 som gjelder tannbittbeviset, er bevart. Det er derfor mulig å utrede tannbittbeviset like godt nå som i 1958.

Ingen av de sakkyndige som vurderte tannbittbeviset forut for avgjørelsen i 2001 i Høyesteretts kjæremålsutvalg sluttet seg til Strøm og Wærhaugs konklusjon fra 1958.

De rettsoppnevnte sakkyndige professor G. D. MacDonald og professor D. K. Whittaker, Storbritannia, konkluderte med at det var ”*meget sannsynlig*” at Torgersen var biteren. Med dette mente de at sannsynligheten lå et sted mellom 51 og 94 prosent. Samtidig sa de at dette anslaget berodde på et subjektivt skjønn. Deres uttalelser om sannsynlighet var med andre ord en ren gjetning. De kunne like gjerne ha gjettet på et tall høyere enn 94 eller lavere enn 51 prosent.

Fire sakkyndige fra USA, rettsodontologene⁴³ professor David Senn, San Antonio, Texas, professor Michael Bowers, Ventura, California, professor Marden E. Alder, San Antonio, Texas, og professor Paul G. Stimson, Houston, Texas, konkluderte uavhengig av hverandre med at Torgersen måtte utelukkes som biteren.

Den samme konklusjonen trakk professor i anatomi, Per Holck, Oslo.

Det er flere trekk i bittsporet som er uforenlige med Torgersens tenner, blant annet at merke etter tann 42 mangler.

Seniorforsker i anatomi Per Flood, Bergen, fant også en rekke uoverensstemmelser mellom trekk i bittsporet og trekk ved Torgersens tenner, men mente at han ikke hadde grunnlag for å si noe om sannsynligheten for at Torgersen var biteren – fordi det ikke forelå

⁴³ I USA er rettsodontologi, i motsetning til i Norge og Storbritannia, en spesialitet med formelle krav til utdanning og eksamen. I tilleggssuttalelsen av 22. november 2003 opplyser Senn (s. 24): ”*American Board of Forensic Odontology (ABFO) sertifiserer rettsodontologer i Nord-Amerika. Kravet til sertifisering er at man har nådd et visst utdannings- og erfaringsnivå, søker om status som kvalifisert til å opptas i foreningen, og går opp til en svært krevende eksamen. Det er for tiden 84 aktive sertifiserte rettsodontologer. Foreningen utgir også retningslinjer for hvert spesialområde innen rettsodontologien.*” Dokumentutdrag Bind IV s. 24.

statistiske undersøkelser som kunne danne grunnlag for å si noe om sannsynlighet.

Professor Tore Solheim, som nå har ansvaret for rettsodontologien ved Universitetet i Oslo, anser seg som Strøms elev.⁴⁴ Han har med stort engasjement støttet Strøm og Wærhaugs konklusjon og vist til tannbittbeviset som et skoleeksempel på hva rettsodontologien kan utrette.

I en uttalelse av 5. april 2001 beregnet Solheim⁴⁵ sannsynligheten for at andre enn Torgersen kunne ha avsatt bittsporet til å være 1:27 millioner. Han hevdet at sikkerheten for at Torgersen er biteren er på linje med det gode DNA-analyser gir.⁴⁶

Solheims uttalelse er vurdert av forsker dr. scient. Jon Ingulf Medbø i skriv av 23. april 2001. Medbø konkluderer bl.a.:⁴⁷

”Solheims arbeid er et grovt misbruk av statistikk. ... Det at han velger ut trekk som kan passe med Torgersen og velger bort trekk som ikke samsvarer, kan ikke bortforklares med uforstand. Slik datamanipulering er så alvorlig at jeg ser på det som brudd på vanlig redelighet i forskning.”

Solheims påstander lar seg overhodet ikke forsvare. Enten er han så forutinntatt at det stenger for evnen til å resonnere eller han uttaler seg mot bedre vitende.

Høyesteretts kjæremålsutvalg (2001) kom til at det ikke er vesentlig mer sannsynlig at Torgersen var biteren enn at det var en annen. Med andre ord sa kjæremålsutvalget at enhver med regelmessige tenner, noe Torgersen hadde, i teorien kunne ha avsatt bittsporet.

⁴⁴ Brev til Høyesteretts kjæremålsutvalg 3. april 2001: *”Jeg har hatt Ferdinand Strøm som min læreremester.”* Dokumentsamling IV s. 218.

⁴⁵ Solheim var ikke oppnevnt som sakkyndig.

⁴⁶ Tore Solheim, Preliminary Report on Frequencies, vedlegg til brev til statsadvokat Lars Frønsdal av 5. april 2001. Dokumentsamling IV s. 231.

⁴⁷ Merkander til Solheim sine statistiske vurderinger. Dokumentutdrag Bind IV s. 236.

22. november 2003 avga Senn en tilleggsuttalelse på 28 sider. Her utdyper Senn hvorfor Torgersen ikke kan være den som har avsatt bittsporet. Han påviser også at en rekke av de argumenter som kjæremålsutvalget brukte for å underbygge at Torgersen kan være en mulig biter, uomtvistelig er uholdbare. Senn retter også berettiget kritikk mot Solheim, som bak Senns rygg, forsøkte å påvirke Bowers' og Stimsons vurderinger. Senn påpeker at slik adferd i USA ikke bare er faglig uakseptabelt, men også straffbart. Det er det også i Norge.

Konklusjon om tannbittbeviset:

1. Det er ikke noe ved bittsporet som peker i retning av at det er Torgersen som har bitt (mer enn en hvilken som helst annen person med regelmessige eller noenlunde regelmessige tenner).
2. Flere trekk ved bittsporet utelukker at Torgersen kan være biteren.
3. Kjennelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 om *"at tannbittbeviset fortsatt trekker i retning at Torgersen er biteren"* er ren gjetning.

9.3 Avføringsbeviset⁴⁸

På trappeavsatsen, der drapet skjedde, og på avdøde var det en del avføring (foruten blod og slim). Det ble ikke påvist avføring på Torgersens brun- og hvitstripede dress og blå frakk (antrekk 1), som han ifølge politiet hadde på seg da drapet ble begått.

På hælen og undersiden av Torgersens venstre turnsko – han hadde turnsko ved pågripelsen om natten (antrekk 2) – ble det ved undersøkelser i desember 1957 funnet spor av avføring.

I løpet av de neste månedene, januar–mars 1958, dukket det også opp avføring andre steder; i en beholder som inneholdt diverse rusk fra en av lommene i Torgersens bukse (antrekk 2), på en fyrstikkeske som Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet, og på oversiden av

⁴⁸Dokumentsamlingen Avføringsbeviset 1957–2004 inneholder det alt vesentligste av det som er referert i punkt 9.3. Andre kilder framgår av teksten.

turnskoen. Det dukket også opp ny avføring i januar 1958 på turnskoens hæl (prøve 1b), hvor avføringen i desember var skrapet av.

Det var flere sakkyndige som gransket avføringsprøvene i 1957–58: dr. Valentin Fürst (lege), professor C. S. Aaser (veterinærmedisin), professor Henrik Printz (botanikk) og professor Ove Arbo Høeg (botanikk). De konkluderte med at avføringen på Torgersens eiendeler med stor grad av sikkerhet stammet fra åstedet. De la vekt på at det var store mengder planterester (fra erter og hvete) i avføringsprøvene. Printz skrev i sin rapport av 17. januar 1958 at *"en slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig"*.

Avføringsprøvene fra 1958 er ikke oppbevart, slik at vurderingene av avføringsbeviset må basere seg på rapportene fra 1958 og andre forhold.

Høyesteretts kjæremålsutvalg (2001) avslo Torgersens begjæring om gjenopptakelse bl.a. med den begrunnelse at *"avføringsbeviset ikke er svekket"*.

Vi tok derfor initiativ til å få avføringsbeviset ytterligere utredet, selv om det allerede forelå en utredning fra professor Klaus Høiland (biologi) og professor Morten Laane (biologi) fra 1998 som konkluderte med at avføringsbeviset var uten verdi.

Professor Ragnar Bye (kjemi), professor Per Brandtzæg (medisin) og professor Trond Eskeland (medisin) har gjennomgått rapportene fra samtlige sakkyndige som har uttalt seg om avføringsbeviset. Deres uttalelser fra 2004 utgjør over 100 sider, hvorav sammenfatningen er på 9 sider. Deres rapporter og de dokumentene som de har gransket er samlet i dokumentsamlingen *Avføringsbeviset 1957–2004. Oslo 28. juni 2004*.⁴⁹

Bye, Brandtzæg og Eskeland fant:

(1) De undersøkelserne de sakkyndige utførte i desember 1957 viste at de sparsomme avføringsrestene fra Torgersens turnsko var fattige på planterester, mens prøvene fra avdøde/åstedet var rike på planterester (serter og hvete). Denne forskjellen overså de sakkyndige. Det ble også funnet hår i avføringsprøven fra Torgersens sko, noe som kunne tyde på

⁴⁹ Deres uttalelser og rapportene fra de sakkyndige i 1957–58 er inntatt i dokumentsamlingen *Avføringsbeviset 1957–2004*.

at avføringen var fra dyr. Hår ble aldri funnet i avføringsprøvene fra åstedet. Også hårfunnet overså de sakkyndige.

(2) De nye avføringsprøvene fra Torgersen som etter hvert dukket opp (se nedenfor) ble undersøkt i januar–mars 1958. Her fant de sakkyndige rikelig med planterester (erter og hvete). Det var disse funnene de sakkyndige brukte da de konkluderte med at likheten mellom avføring på Torgersens eiendeler og på avdøde/åstedet med stor grad av sikkerhet knyttet Torgersen til drapet.

(3) Undersøkelsene av avføringsprøvene i 1957 og 1958 var faglig meget svake og led av en rekke feil.

(4) Undersøkelsene i januar–mars 1958 påviste bare en overfladisk likhet, som ikke sier noe som helst om at avføringen på Torgersens eiendeler stammet fra åstedet. Erter og hvete var svært vanlig i kosten den gang. Man måtte derfor vente å finne slike planterester i avføringen fra nær sagt hvem som helst.

(5) Konklusjonen til de sakkyndige om at avføringsprøvene knytter Torgersen til åstedet, er ikke holdbar.

Tabellen nedenfor, som er gjengitt fra Byes og Eskeland utredninger (deres tabell II), viser hvordan innholdet av planterester endret seg fra desember 1957 til januar–mars 1958.

Tabell. Forekomst av planterester i avføringsprøvene fra Torgersen

	Desember 1957		Januar, februar og mars 1958				
	Fürst 9.-10.12.	Aaser/ Skulberg 22.12.	Fürst 8.-15.1.	Printz 17.1.	Printz 4.2.	Printz 24.2.	Arbo Høeg 21.3
Skohæl, prøve 1	-	-		+			+
- ” - , prøve 1b			+				+
Sko underside, prøve 2	-				+		
Klump fra bukselomme					+		+
Fyrstikkeske, flekk -”- , klump						+	+
Sko overside							+

- (minus) viser funn av få eller ingen planterester.

+ viser funn av rikelig med planterester.

Åpen rute: Undersøker hadde ikke prøven.

Sakkyndighetsrapportene fra 1957–58 er for første gang – på vårt initiativ – vurdert av Den rettsmedisinske kommisjon. I sin uttalelse av 6. desember 2004 slår kommisjon fast at det i 1957–58 ikke fantes metoder som kunne gi grunnlag for å si noe om avføring fra ett sted stammet fra et annet sted (og at slike metoder heller ikke finnes i dag).

Også Den rettsmedisinske kommisjon slår dermed fast at undersøkelsene av avføringsprøvene ikke knytter Torgersen til drapet. Det er følgelig uomtvistelig at avføringsbeviset ikke knytter Torgersen til drapet.

Etter at Bye, Brandtzæg og Eskeland hadde gjennomført granskningen av den enkelte rapport som Fürst, Aaser/Skulberg, Printz og Arbo Høeg utarbeidet i 1957–58 (resultatene gjengitt som punkt 1–5 ovenfor og i tabellen), gjennomførte Bye og Eskeland en ny analyse. De fulgte hver enkelt avføringsprøve gjennom hele undersøkelsesperioden fra desember 1957 til mars 1958. Det de da oppdaget er oppsiktsvekkende:

(1) Prøvene som var tatt fra hælen (prøve 1) og undersiden (prøve 2) fra Torgersens turnsko var oppbrukt i desember 1957, men dukket likevel opp flere ganger i januar–mars 1958 og ble analysert.

(2) De avføringsprøver som for første gang dukket opp i januar–mars 1958 for å bli analysert (tabellen) kom fra steder hvor avføringen var fjernet (turnskoens hæl) eller hvor det opprinnelig ikke hadde vært avføring. Disse stedene var i en bukselomme, på en fyrstikkeske og på turnskoens overside.

(3) I alt forelå det minst 25 avvik i betydningen *”handlinger eller resultater som vi [Bye og Eskeland] ikke kan forstå eller forklare dersom undersøkelsene hadde vært utført på vanlig måte.”*⁵⁰

Et slående eksempel på avvik er avføringen på Torgersens venstre turnsko. Turnskoen ble sendt fra politiet til de sakkyndige i alt tre ganger. I desember 1957 hadde den spor avføring på hælen og undersiden (prøve 1 og prøve 2 i tabellen). Etter tredje gangs utsendelse finner så Arbo Høeg ganske rikelig med avføring på turnskoens overside, hvor det ikke var sett avføring tidligere.

⁵⁰ Avføringsbeviset 1957–2004 s. 99.

Disse avvik gjorde at Bye og Eskeland ikke kunne unngå å trekke den konklusjon at avføringsprøvene var manipulert til ugunst for Torgersen. Manipuleringen kunne skje fordi prøvene var blitt utsatt for minst 14 forflytninger i løpet av undersøkelsesperioden på ca. 3,5 måneder og håndtert av et stort antall personer, alt uten tilfredsstillende kontroll.

I 2001 uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg om avføringsbeviset i sin oppsummering at *”avføringsbeviset ikke er svekket ... og at [dette beviset] med stor sannsynlighet ... fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann”*.

Avføringsbeviset er langt bedre utredet nå enn det var i 2001. Likevel, de viktigste svakhetene ved avføringsbeviset hadde kjæremålsutvalget kjennskap til. Blant annet visste kjæremålsutvalget at funn av erter og hvete var hele grunnlaget for konklusjonen om at avføring på Torgersens eiendeler stammet fra avdøde/åstedet. Det er uforståelig at dette ikke fikk noen konsekvenser for utvalgets vurdering av verdien av beviset.

Konklusjon om avføringsbeviset:

1. Selv om man ser bort fra manipuleringen med avføring, er avføringsbeviset verdiløst fordi det er udiskutabelt at det ikke fantes (og heller ikke finnes) metoder for å fastslå ”likhet” som ga grunnlag for å trekke den konklusjon at avføring på Torgersens eiendeler stammet fra åstedet.
2. Den eneste rimelige forklaringen på avvikene som Bye og Eskeland påviser, er manipulasjon, dvs. at noen bevisst har tuklet med avføring for å knytte Torgersen til drapet.
3. Kjennelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 om at avføringsbeviset knytter Torgersen til drapet, er uholdbar.

9.4 Barnålbeviset⁵¹

I kjelleren der liket ble funnet var det et gammelt juletre og mange grannåler på gulvet.

Det ble funnet fem grannåler i Torgersens brun- og hvitstripete dress som han hadde på seg da han ifølge politiets drapsteori skal ha begått drapet (antrekk 1). Én nål lå i den ene bukseoppbretten, tre nåler i den andre og én nål i dressjakkens innerlomme. Torgersen hadde frakk utenpå. Lommene og bukseoppbrettene var for øvrig særdeles rike på ulike typer rusk, noe som viser at dressen ikke hadde vært rengjort på lang tid.

Kjelleren hvor avdøde ble funnet hadde også mange typer rusk, men ikke samme typer rusk som i dressen, – med unntak av grannåler og granvedpartikler. Granvedpartiklene kunne ikke henføres til kjelleren. Man står da tilbake med at ikke noe av rusket i kjelleren hadde funnet veien inn i dressen, unntatt grannåler. Disse fant man altså på tre steder, hvorav det ene stedet var en innerlomme. Alene disse forhold burde i 1957–58 ha svekket troen på at de fem barnålene i dressen kom fra kjelleren, men det er det ingen indikasjoner på.

De sakkyndige i 1958, professorene Henrik Printz og Elias Mork, undersøkte ikke grantreet fra kjelleren, men de undersøkte grannåler fra kjellergulvet og de fem dressnålene. De beskrev kjellernålene som korte, avflatete og tilspissete og sa at de var like de fem dressnålene. Mikroskop ble ikke benyttet. Nålene ble bare undersøkt med det blotte øyet. Dressnålene var 6 – 8 mm lange, mens kjellernålene 5 – 9 mm.

Basert på denne enkle undersøkelse og den overfladiske likheten, konkluderte likevel Printz og Mork med at det med *”absolutt sikkerhet”* var *”full overensstemmelse”* mellom nålene i dressen og på åstedet.

Deres konklusjon ble kraftig forsterket da de uttalte seg i retten. Der påstod Printz at nålene var meget sjeldne, at han aldri hadde sett maken, og at han hadde vært inne på tanken at nålene var gran fra Kaukasus (Printz hadde vært der i 1914) eller at man sto overfor en mutasjon. Ikke

⁵¹Alt som er omtalt i punkt 9.4 er særdeles grundig behandlet i dokumentsamlingen Barnålbeviset 1957–2005 Del A. Dokumentene som er behandlet der er inntatt i Barnålbeviset 1957–2005 Del B.

noe av dette framgår av Printz's skriftlige rapport. Han hadde heller ikke gjort nye funn etter at han hadde skrevet sin rapport.

Mork bekreftet alle Printz uttalelser med unntak av at han ikke hadde vært inne på tanken om at nålene kunne stamme fra Kaukasus. Mork utdypet Printz's uttalelser ved å si at det var meget stor sannsynlighet for at dressnålene stammet fra nålene i Skippergata 6b.

At utsagnene i retten fra Printz og Mork ble oppfattet dit hen at kjellernålene og de fem dressnålene var meget spesielle, er bekreftet av statsadvokat Dorenfeldt og tannlege Strøm (sakkyndig på tannbittbeviset). De har begge publisert artikler hvor de – uten forbehold – skriver at treet i kjelleren i Skippergata 6b var en mutasjon.

Det framkommer også av avisreferatene og prosedyrenotatet til Torgersens forsvarer Blom at Dorenfeldt med grunnlag i Printz's og Morks forklaringer i retten, uttalte at det bare var én sjanse av en milliard for at dressnålene ikke kom fra treet i kjelleren i Skippergata 6b.

Var nålene så sjeldne som de sakkyndige påsto, kunne juryen ikke trekke noen annen konklusjon enn at nålene i dressen stammet fra kjelleren og dermed at Torgersen var gjerningspersonen.

Forut for behandlingen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 forelå det flere uttalelser om grannåler og barnålbeviset både fra professor Morten Laane og professor Klaus Høiland og fra forskere ved Norsk institutt for skogforskning (NISK). Sistnevnte gruppe uttalte seg etter anmodning fra påtalemyndigheten.

Laane og Høiland og NISK undersøkte i 1998–2001 nåler fra kjelleren i Skippergata 6b som hadde vært oppbevart hos politiet siden 1957. De fastslo uten forbehold at kjellernålene var helt vanlige korte barnåler fra vanlig norsk gran. Dressnålene er tapt, men siden de ifølge Printz og Mork var helt like kjellernålene, så vet man også hvordan de fem dressnålene så ut.

Både Laane og Høiland og NISK påviste at korte grannåler er vanlige.

Formen på korte grannåler – avflatete og tilspissete – følger av at nålene er korte (koblete egenskaper). Korte nåler dannes når nålene får for lite lys under dannelsen. Hele trær som vokser i skygge får korte nåler (undertrykte trær) eller man kan finne korte grannåler på skyggefulle

steder på trær som ellers er i normal vekst (på undertrykte grener og skudd).

Undertrykte grantrær, som ikke hadde noen særlig verdi i skogen, ble ofte solgt som juletrær. Det var antakelig et slikt tre som lå i kjelleren i Skippergata 6b.

Man må regne med at korte grannåler er sjeldnere enn lengre nåler. Korte grannåler havner likevel relativt ofte i klærne hos dem som ferdes ute i skog og mark. Dette skyldes bl.a. at undertrykte trær og de nederste grener på normale trær, som også ofte har korte nåler, ikke er uvanlig i buskhøyde. (Her er det minst lys.)

Det er således klart at grannålene hos Torgersen kan ha kommet i dressen på en tur på et sted hvor det var gran, eller en gang dressen var i bruk under julefeiring eller på annen måte. Det er for øvrig på det rene at dressens forrige eier, Eilif Støleggen, hadde brukt dressen under en overnatting i skogen i Sverige da han var på flukt fra politiet.

På bakgrunn av funnene til Laane og Høiland og NISK var det overraskende at Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 påsto at barnålbeviset fremdeles knytter Torgersen til drapet. Utvalget skrev i sin oppsummering at ”... *barnålbeviset [er] ikke vesentlig svekket, og at [dette beviset] med ... klar sannsynlighetsovervekt, fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann*”.

Etter kjæremålsutvalgets kjennelse publiserte Høiland og Laane en artikkel i tidsskriftet Blyttia i 2003 hvor de ytterligere utbygger sin konklusjon om at korte grannåler er vanlige og ikke kan brukes til å knytte Torgersen til åstedet. De imøtegår også kjæremålsutvalget begrunnelse for å komme til den motsatte konklusjon.

Vi tok likevel initiativ til å få barnålbeviset ytterligere utredet og ba professor i botanikk, Rune Halvorsen Økland, om å gjøre det. Øklands utredning består av to bind, del A og del B: *Barnålbeviset 1957 – 2005, Oslo 9. februar 2005*.

Del A er på 10 kapitler på til sammen ca. 130 sider. Her har Økland gjennomgått samtlige relevante dokumenter knyttet til barnålbeviset. I del B er inntatt samtlige dokumenter Økland har analysert eller som han henviser til.

Også Økland kommer fram til en klar konklusjon om at grannålene i Torgersens dress ikke kan brukes til å knytte Torgersen til åstedet/drapet. Vi skal sitere noen sider fra hans sammenfatning i kapittel 1:⁵²

Fra side 5 (uthevelsene er Øklands egne):

” Oppsummert er svaret:

Funn av fem vanlige korte grannåler fra vanlig norsk gran i dressen til Fredrik Fasting Torgersen knytter ham ikke til åstedet. Barnålbeviset er intet bevis.”

Fra side 6:

”Korte grannåler finnes på nesten ethvert tre av vanlig norsk gran. Grannåler blir korte, avflatete og tilspissete (koblete egenskaper)⁵³ når de får for lite lys det året de dannes. Fornyete undersøkelser i de senere år av kjellernålene har vist at kjellernålene er fra vanlig norsk gran, og som ikke kan skilles fra andre prøver av korte grannåler (dette kapittel og kapitlene 7 og 8). Dressnålene er tapt og kan derfor ikke lenger sammenliknes med kjellernålene. Men hvis vi går ut fra Printz’s og Morks beskrivelser, som sier at kjellernålene og dressnålene var like, så var også dressnålene korte grannåler fra vanlig norsk gran.

Printz’s og Morks konklusjoner har således ikke dekning i deres egne funn eller i de andre undersøkelsene. Allerede analysen av Printz’s og Morks skriftlige rapporter fra 1958 og av Printz’s og Morks utsagn i retten viser dette (se kapitlene 2, 3 og 5).

Det ble ikke påvist spesielle kjennetegn ved kjellernålene og dressnålene som knyttet dem sammen. Den eneste likhet var at nålene var korte. Det finnes ingen detaljert dokumentert kunnskap om hvordan nåler med ulik størrelse fordeler seg på norske grantrær, men korte grannåler er ikke sjeldne. Det var, og er, således ikke noe saklig grunnlag for å påstå at dressnålene stammet fra kjelleren i Skippergt. 6b.

Forklaringen på at Mork og Printz knyttet Torgersen til Skippergt. 6b og drapet, må derfor søkes andre steder enn i undersøkelsen av grannålene. Deres uttalelser skyldtes enten uvitenhet eller at de uttalte seg mot bedre vitende.”

⁵² Det er ikke gjort endringene i sitatene, slik at når det i sitatene henvises til kapitler og figurer, gjelder det henvisninger i Øklands egen utredning.

⁵³ Tilspisset betyr at nålene smalner av temmelig jevnt fram mot spissen, som da blir en skarp spiss – i motsetning til det en finner hos lange nåler.

Fra side 8:

”Barnålbeviset er intet bevis [overskrift]

Allerede i 1973, da Torgersen begjærte saken gjenopptatt, fikk retten seg forelagt en kort rapport fra forstkandidat Ragnvald Aaheim (kapittel 6) hvor han beskriver korte, avflatete og tilspissete grannåler. Aaheims rapport viser at han oppfattet slike grannåler som vanlige. Hans rapport ble oversett av retten.

I forbindelse med at Torgersen begjærte saken gjenopptatt på slutten av 1990-tallet, påviste biologiprofessorene Morten Laane og Klaus Høiland (1998) at grannåler av den type som Printz og Mork beskrev fra kjelleren og dressen, er vanlig på norsk gran. Trær som vokser under dårlige lysforhold (undertrykte trær) eller greiner og skudd som har dårlige lysforhold på trær som ellers er i god vekst, utvikler nåler som er korte, avflatete og tilspissete (se kapittel 7). Laane og Høiland påpekte at kort, avflatet og tilspisset er egenskaper ved grannåler som henger sammen (koblede egenskaper).

Laane og Høilands konklusjon var – basert på Printz’s og Morks egne beskrivelser sammenholdt med egne undersøkelser av grannåler fra vanlig norsk gran – at dressnålene og kjellernålene var vanlige, korte grannåler fra vanlig norsk gran (*Picea abies* (L.) Karst).

At konklusjonen til Laane og Høiland fra 1998 var riktig, er senere bekreftet både av Høiland og Laane (2000, 2003) og av Norsk institutt for skogforskning – NISK (mai 2001, juni 2001). Begge grupper undersøkte nåler fra kjelleren i Skippergt. 6b (kjellernålene) som hadde vært oppbevart hos politiet siden 1957. NISK arbeidet på oppdrag fra påtalemyndigheten.

Både Laane og Høiland og NISK fant: Kjellernålene er fra vanlig norsk gran. Det finnes ingen spesielle trekk ved kjellernålene som skiller dem fra andre prøver av korte grannåler (se kapitlene 7 og 8).

Jeg siterer fra Høiland og Laanes artikkel fra 2003: ”*All tvil om at dette kunne være noe eksotisk treslag ble ryddet vekk ved første blick. De [grannålene] målte 5,3 – 9,3 mm og var avflatete, temmelig jevnt avsmalnende og uttrukket til en skarp spiss (figur 3). Videre var de gråbrune, ganske nedbrutte og infisert med granskyttesopp Lophodermium piceae.*”

(Høiland og Laanes figur 3 gjengis nedenfor som figur 4).

Det er grunn til å stille spørsmål om hvorfor Printz og Mork ikke beskrev at det var soppvekst på kjellernålene og at nålene var nedbrutte. Fire punkter skal trekkes fram:

(1) Kan det være at soppvekst og nedbrytning ikke var tilstede i 1958 da Mork og Printz undersøkte kjellernålene? Dette er, som det er påpekt av Høiland og Laane (2003), lite trolig. Det er grunn til å tro at nålene og juletreet på det tidspunktet drapet på Rigmor Johnsen fant sted, hadde ligget i kjelleren minst siden julen 1956 (nesten ett år). I følge politiet var kjellergulvet dekket av fuktig slam, som skulle fremme nedbrytning og soppvekst. Oppbevaring av nålene tørt hos politiet siden 1957 tilsier at nålenes utseende har endret seg lite etter dette tidspunktet.

(2) Oppdaget ikke Printz og Mork nedbrytningen og soppveksten fordi de ikke mikroskoperte? (Uttalt soppvekst og sterk nedbrytning kan ses med det blotte øyet).

(3) Hvorfor så Printz og Mork på tverrsnittpreparater (som vanligvis blir laget med tanke på mikroskopi), mens de unnlot å mikroskopere nålenes overflate? Kan det tenkes at soppvekst og nedbrytning var forskjellig på kjellernålene og dressnålene og at Printz og Mork derfor underslo dette? Kan dette være forklaringen på at de ikke redegjorde for mikroskopiske undersøkelser i sine rapporter? Mikroskopi ville tydelig ha vist kjellernålenes soppvekst og nedbrytningsgrad. Slike funn på kjellernålene måtte ha tvunget Printz og Mork til å fortelle om det var tilsvarende funn knyttet til dressnålene. Dersom det virkelig var samsvar mellom dressnålene og kjellernålene, ville det ha vært et argument (om enn ikke særlig sterkt) for at dressnålene og kjellernålene hadde felles opphav. Det er bemerkelsesverdig om Printz og Mork lot en slik sjanse gå fra seg til å underbygge sin konklusjon.

(4) Hvorfor kuttet Printz og Mork dressnålene for å undersøke nålenes tverrsnitt uten å beskrive nålenes overflate, når overflatemikroskopering, som skulle kunne gi mer informasjon, kunne gjøres uten å ødelegge noen av dressnålene? (Det var jo bare fem av dem).

Det er også grunn til å stille spørsmålet hvorfor Mork bare undersøkte grannålene fra kjellerens gulvfelt 9, 10, 11 og 12, men unnlot å beskrive grannålene fra gulvfelt 13, som han også hadde mottatt. (Det er tegning av kjelleren og gulvfeltene i kapittel 3). Var grannålene fra gulvfelt 13 mer ulike dressnålene enn nålene fra de øvrige gulvfeltene?

Dressnålene er tapt, så de kan ikke lenger undersøkes. Men siden Mork og Printz beskrev at dressnålene var like kjellernålene, så må man gå ut fra at også dressnålene var ordinære korte grannåler. Hvis dressnålene ikke var nettopp det, faller hele barnålbeviset allerede på dette faktum.

Det vil for alltid være et mysterium hvorfor Printz og Mork uttalte seg slik at de knyttet Torgersen til åstedet og dermed til drapet gjennom sine grannåleundersøkelser.

Vi vet at de visste at de bare hadde rapportert en enkel visuell undersøkelse av grannålene.

Vi vet at de visste at deres undersøkelser bare kunne påvise en overfladisk likhet.

Vi vet at Mork visste hvordan korte og lengre grannåler fra vanlig norsk gran så ut.

Vi vet at Mork visste at undertrykte grantrær har korte nåler.

Vi vet at Mork visste at grannåler blir korte når de får for lite lys under veksten.

Alt dette framgår av deres rapporter (kapitlene 2 og 3). Som erfaren skogforsker må Mork dessuten ha visst, da han skrev om grannålene at "*formen [tilspisset og avflatet] mer er en arvelig egenskap*", at han ikke hadde noe faglig grunnlag for denne påstanden. Mork kom med den samme uttalelsen da han senere forklarte seg i retten."

Mork og Printz baserte sin konklusjon i 1958 på to forhold. Det ene forhold var at kjellernålene og dressnålene var uhyre sjeldne. Det var de altså ikke.

Det andre forhold var at kjellernålene og dressnålene liknet hverandre. Økland omtaler likhet mellom grannåler i et eget avsnitt i kapittel 1. Vi siterer litt fra avsnittet (side 15):

”Om likhet mellom grannåler [overskrift]

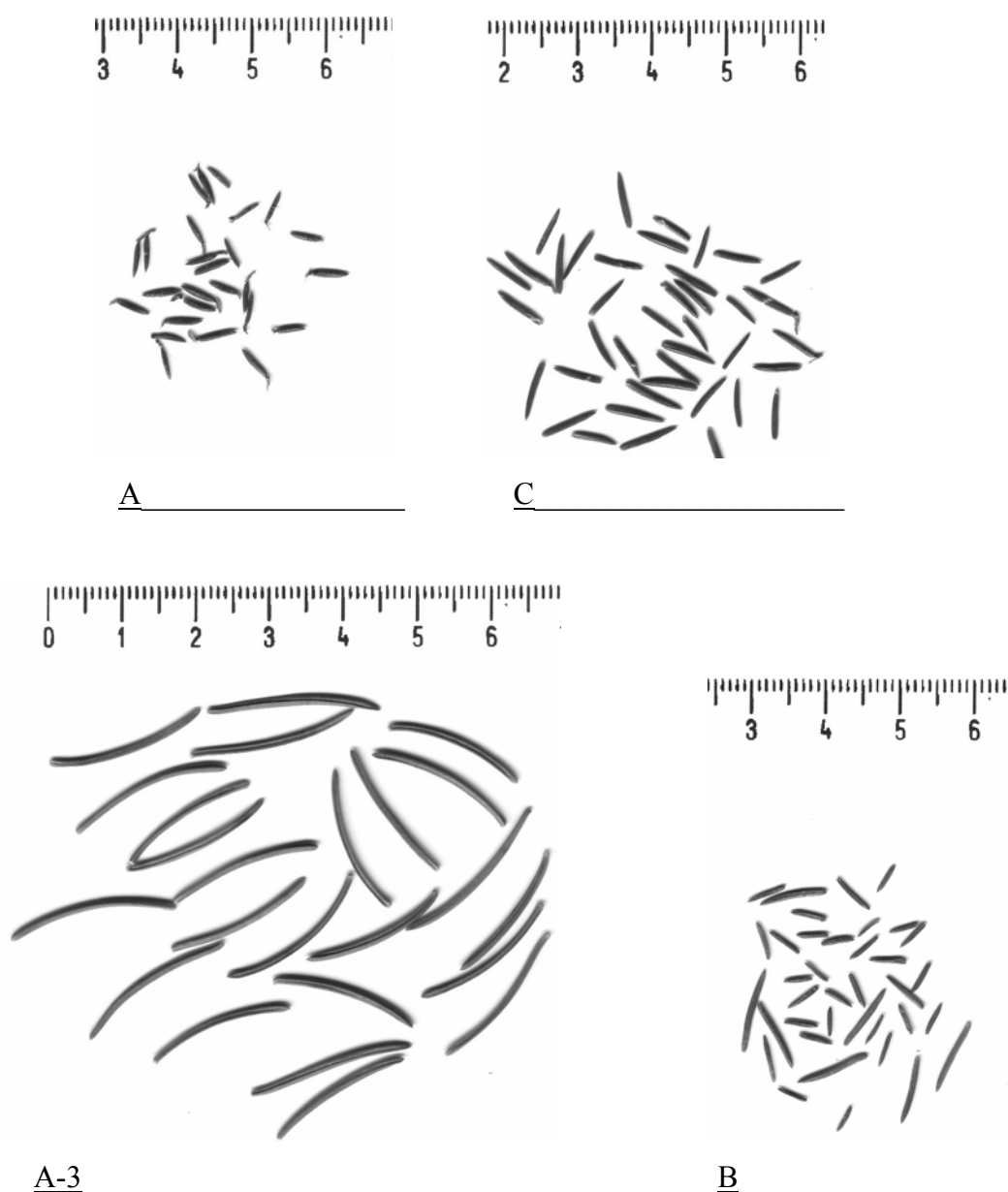
Bruken av barnålbeviset som bevis er basert på at kjellernålene og dressnålene liknet hverandre. Alle nålene ble antatt å stamme fra det samme treet, nemlig juletreet i kjelleren, men treet ble ikke undersøkt.

Når man sammenlikner grannåler fra samme tre, kan det være til dels betydelige variasjoner (som også figur 1, 2 og 3 ovenfor viser). Derfor kan nåler med samme lengde fra ulike trær likne mer på hverandre enn nåler med ulik lengde fra samme tre.

Noenlunde ensartet størrelse og form på grannåler kan således ikke brukes som argument for felles opphav, like lite som ulik størrelse og form kan brukes som argument for ulikt opphav.

Realiteten er derfor at dersom man har for seg fem korte grannåler, som i Torgersen-saken, kan de korte nålene komme fra nær sagt hvilket som helst grantre. De fem korte nålene kan komme fra et tre med overveiende lange nåler eller fra et tre med overveiende korte nåler, eller fra flere ulike trær.”

For å illustrere at likhet mellom grannåler, slik som Printz og Mork beskrev den, ikke sier noe om nålene stammer fra samme tre eller ulike trær, skal vi vise noe få bilder fra Øklands utredning (figur 9):

Figur 9. Figuren illustrerer likhet og ulikheter mellom grannåler.

Nålene i bilde A og C er fra samme kvist, men fra ulike skudd. Nålene er overveiende korte og tilspissede. Nålene er også avflatete, men det sees ikke på bildet da nålene ligger på flatsiden. Nålene i bilde A-3 og B er nåler fra samme tre, men fra ulike grener. Nålene i A-3 vokste på en solrik side av treet, mens nålene i B kom fra en liten kvist på treet skyggeside. Vi ser at det er langt større likhet mellom nålene i A og C (fra samme tre) og nålene i B (fra et annet tre) enn mellom nålene i A(3) og B, som er fra samme tre. (Bildene er deler av Øklands figur 2 og 3.)⁵⁴.

⁵⁴ Barnålbeviset 1957–2005 Del A s. 12 og 13.

I Øklands kapittel 9, som er på 24 sider, gjennomgår han barnålbeviset i kjennelsen fra 2001 til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Vi gjengir konklusjonen (side 127):

”Sammendrag og konklusjon om kjæremålsutvalgets vurdering av barnålbeviset [overskrift]

1. Kjæremålsutvalget overser at Høiland og Laane (1998, 2000) og Norsk institutt for skogforskning – NISK (mai 2001, juni 2001) dokumenterer at de korte grannålene i kjelleren i Skippergt. 6b (kjellernålene) er fra vanlig norsk gran, at de ikke skiller seg fra andre prøver av korte grannåler og at korte grannåler er vanlig.
2. Kjæremålsutvalget har ikke forstått at det eneste Printz og Mork i 1958 i realiteten påviste om kjellernålene og grannålene fra Torgersens dress (dressnålene), var at nålene var korte.
3. Kjæremålsutvalget holder fast på konklusjonen til Printz og Mork om at dressnålene med meget stor sannsynlighet stammet fra kjellernålene.
 - Kjæremålsutvalget siterer fra rapportene til Printz og Mork og fra brevene fra NISK for å underbygge sin konklusjon.
 - Kjæremålsutvalget har ikke forstått at de sitater de henviser til, ikke er holdbare som argumenter for at de fem korte dressnålene stammet fra kjellernålene.
4. Ved de anledninger kjæremålsutvalget foretar selvstendige vurderinger, er de åpenbart gale:
 - Kjæremålsutvalgets omtale av grannålene viser at utvalget ikke har forstått at ”likheten” mellom kjellernålene og dressnålene bare besto i at nålene var korte.
 - Kjæremålsutvalget har heller ikke forstått at likhet mellom grannåler ikke sier noe om felles eller ulikt opphav.
 - Kjæremålsutvalgets vurderinger omkring sannsynlighet viser at kjæremålsutvalget ikke legger faglige kriterier til grunn, men foretar rene gjetninger.
5. Samlet blir konklusjonen:
Kjæremålsutvalgets utsagn om at grannålene i dressen ”*med klar sannsynlighetsovervekt utpeker Torgersen som gjerningsmann*” er uholdbar. Utsagnet om sannsynlighetsovervekt er ren gjetning.”

Øklands konklusjon når det gjelder vurderingene til kjæremålsutvalget er knusende. Mange av de forhold som viser at barnålbeviset ikke knytter Torgersen til drapet, var kjent for kjæremålsutvalget. Når man leser Øklands utførlige analyser spør man seg uvilkaarlig hvordan Høyesteretts kjæremålsutvalg kunne begå så mange elementære feil.

Konklusjon om barnålbeviset:

1. Funn i Torgersens dress (antrekk 1) av fem vanlige korte grannåler fra vanlig norsk gran knytter ikke Torgersen til åstedet/drapet.
2. Juryen i 1958 ble feilinformert da den fikk vite at de fem grannålene i Torgersens dress og kjellernålene var sjeldne og at det var meget sannsynlig at dressnålene stammet fra kjellernålene.
3. Kjennelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 om at barnålbeviset knytter Torgersen til drapet/åstedet, er uholdbar.

Vi tilføyer:

Som beskrevet ovenfor kunne personen som drepte Rigmor Johnsen ikke unngått å få på seg blod fra avdøde og slam, støv og skitt fra kjelleren. Ifølge politiets drapsteori brukt Torgersen antrekk 1 da drapet ble begått. Dette antrekket hadde ingen spor fra avdøde og fra Skippergata 6b og det var heller ikke rengjort da politiet beslagla det. Antrekk 1 (og Torgersen) kan altså ikke ha vært i Skippergata 6b. Dette forhold alene utelukker at de fem barnålene som ble funnet i antrekk 1 stammet fra kjelleren i Skippergata 6b.

9.5 Oppsummering om de tre tekniske bevisene. De sakkyndiges rolle.

Det er i dag på det rene at de tre tekniske bevisene er verdiløse av de grunner som vi har redegjort for ovenfor. Det lar seg ikke hevde, slik det ble gjort i 1958, at de knytter Torgersen til drapet. Til dette kommer at avføringsbeviset er manipulert.

Hvorfor hadde retten en helt annen oppfatning av de tekniske bevisene i 1958? Svaret ligger hos de sakkyndige. De sakkyndiges rapporter er gjennomgående korte og den faglige standard er meget lav eller fraværende. Men de sakkyndige var selvsikre. I retten sa de at de tekniske bevisene med stor grad av sikkerhet knyttet Torgersen til avdøde/åstedet.

Verken juryen eller dommerne hadde noen reelle muligheter for å forstå at konklusjonene ikke var holdbare og de ikke hadde noen som helst dekning i de funn de sakkyndige selv hadde gjort. Det samme gjaldt forsvareren Blom.

Blom fikk avslag på sin begjæring om oppnevning av en tredje rettsodontologisk sakkyndig, med den begrunnelse at Strøm og Wærhaug begge var *”fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt”*, noe det overhodet ikke var dekning for. Strøm arbeidet som tannlege og var ikke vitenskapelig skolert. Strøm hadde ikke erfaring med å identifisere tannbitt i hud. Det hadde heller ikke Wærhaug. Han var professor i tannkjøtt sykdommer.

Torgersen selv, som satt fengslet uten kontakt med omverdenen, var selvsagt totalt vergeløs i en slik situasjon.

Spørsmålet må stilles hvorfor de sakkyndige så entydig knyttet Torgersen til åstedet og drapet. Hovedårsaken tror vi ligger i det forhold at ”alle visste” at Torgersen var skyldig. Det gjaldt ikke bare politiet og påtalemyndigheten, men også de sakkyndige. Det er derfor et gjennomgående karakteristisk trekk ved de sakkyndiges rolle i Torgersen-saken at alt som var forenlig med at Torgersen kunne være skyldig, ble tolket og framstilt som meget sterke bevis, mens alt som utelukket at han var skyldig, ble oversett og bortforklart.

Torgersen ble dømt på troen til de sakkyndige om at han var skyldig, ikke på grunnlag av deres materiale.

9.6 Særskilt om Printz’s nøkkelrolle som sakkyndig i Torgersen-saken

Printz var 70 år i 1958 og var ansatt på Norsk institutt for tang- og tareforskning.

Printz’s konklusjoner hvilte på en rekke elementære feil, både når det gjaldt avføringsbeviset og barnålbeviset som gjennomgangen ovenfor viser.

Dersom Printz i 1958 hadde utført sitt oppdrag på en faglig forsvarlig måte, ville han avvist både avføring og barnåler som bevis som knyttet

Torgersen til drapet. Torgersen ville neppe ha blitt stilt for retten. Vi skal begrunne dette i det følgende.

Printz arbeidet i direkte kontakt med Kriminallaboratoriet – uten oppdragsbrev.⁵⁵ Han opptrådte ikke bare i egenskap av sakkyndig i saken, men påtok seg også rollen som etterforsker.⁵⁶

Printz var den som først påviste rikelig med planterester i en avføringsprøve fra Torgersen (Fürsts prøve 1b – tabellen ovenfor). Dette skjedde da Printz besøkte Fürst på hans medisinske laboratorium den 15. januar 1958. Fürst var den som opprinnelig hadde oppdraget med å undersøke avføring, men etter Printz's besøk ble Fürst ikke lenger brukt som sakkyndig (se tabellen). Printz overtok.

I sin første rapport (av 17. januar 1958) konkluderte Printz med at det var rikelig med planterester i prøver fra avdøde og åstedet og rikelig med planterester i prøven fra hælen på Torgersens turnsko – prøve 1 – hvor Fürst og Aaser ikke hadde funnet nevneverdig med planterester (tabellen). Aaser hadde dessuten funnet hår i prøven fra hælen, som tydet på at denne var fra dyr. Printz ignorerte disse viktige forkjeller mellom tidligere funn og egne funn.

Om sine egne funn skriver Printz: *"Jeg meddelte [den 15. januar] til ingeniør Wolff [Kriminallaboratoriet] pr. telefon at den myrdede hadde spist erter, sannsynligvis ertersuppe ---"*.

I sin konklusjon skriver Printz: *"En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig og det er min oppfatning at samtlige [av] disse prøver – heri også innbefattet den fra siktedes turnsko [prøve 1] – stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede."*

Her skal det innskytes: Det var selvsagt ikke mulig å si noe om hva slags mat kokte erter kommer fra ved å undersøke restene etter at de har blitt spist og blitt en del av avføringen (sml. Printz om ertesuppe). Avføringen på Rigmor Johnsen og på åstedet stammet dessuten ikke fra Rigmor

⁵⁵ Det finnes ikke noe oppdragsbrev i sakens dokumenter og Printz refererer heller ikke til noe oppdragsbrev i sine rapporter.

⁵⁶ Se Ragnar Byes analyse av Printz's rapport av 22. februar 2004, Avføringsbeviset 1957–2004 s. 43.

Johnsen (”den myrdede”), slik Printz uten noe som helst grunnlag la til grunn.⁵⁷

I sin neste rapport (av 4. februar 1958) rapporterte Printz om sine funn etter å ha undersøkt rusk og rask fra Torgersen klær og fra kjelleren i Skippergata 6b. Hans konklusjon var (vår understrekning):

”Det som jeg etter disse undersøkelser kan si med absolutt sikkerhet er at følgende materialer fra siktedes klær viser full overensstemmelse med prøver som stammer fra den myrdede og fra åstedet:

- 1. Fæces [avføring] ---.*
- 2. Barnåler ---.*
- 3. Murpuss ---.*
- 4. --- partikler av granved ---. ”*

Ved å studere Printz’s øvrige rapporter og hans forklaringer i retten er det ingen tvil om at Printz mente at alle disse fire elementene knyttet Torgersen til åstedet. I dag er det klart at ingen av disse fire elementene knytter Torgersen til åstedet. Printz tok altså feil på alle fire punkter.

Allerede før retten ble satt i 1958 var påtalemyndigheten klar over at granvedpartikler og murpuss (et lite flak) i Torgersens klær ikke kunne brukes som bevis, til tross for Printz’s kategoriske uttalelser i motsatt retning. Likevel godtok man kritikkløst Printz’s konklusjoner om at små avføringsrester og fem barnåler på Torgersen stammet fra kjelleren.

Det er lett å se at Printz’s konklusjoner skyldtes at han ukritisk godtok overflatiske likheter som bevis på sammenhenger uten at han hadde grunnlag for å si noe om det. Det er også et faktum at han systematisk overså forskjeller som pekte i retning av at Torgersen var uskyldig. Hans uttalelser var gjennomgående uten reservasjoner, og han utførte ingen kontrollundersøkelser.

Mangel på kvalitet og pålitelighet hos Printz illustreres ytterligere av følgende:

⁵⁷ Se Ragnar Byes analyse av obduksjonsrapporten av 1. mars 2004, Avføringsbeviset 1957– 2004 s. 64–65 og Torleiv Ole Rognums sakkyndighetsuttalelse av 21. september 2004 s. 6, Dokumentutdrag Bind IV s. 400.

Da Printz hadde undersøkt barnåler fra Tore Hunds vei 24, hvor Torgersen bodde sammen med moren og to brødre, skrev Printz deretter en rapport (brev) av 6. juni 1958 til Kriminalsjefen om sine funn. Økland har gjennomgått rapporten og finner den helt uetterrettelig. Økland skriver bl.a. (sitat fra Øklands kapittel 4, punkt 1 og 5 i konklusjonen):

”1. Brevets innhold er preget av mangel på systematikk. Det inneholder også mange unøyaktigheter og feil. Man kan derfor ikke ha tiltro til brevets innhold eller konklusjoner med mindre disse kan bekreftes av funn andre har gjort.

5. Sammen med Printz’s rapport av 4. februar 1958 (kapittel 2) og hans utsagn i retten forsterker brevet av 6. juni 1958 inntrykket av at Printz hadde en sterkt forutinntatt holdning til sitt oppdrag som sakkyndig.”

Printz var den som først utvetydelig knyttet Torgersen til åstedet ved sine undersøkelser. De sakkyndige som deretter ble trukket inn, godtok Printz’s konklusjoner om at avføring og barnåler med stor grad av sikkerhet knyttet Torgersen til åstedet og dermed til drapet.

De sakkyndiges konklusjoner hadde som konsekvens at Torgersen i april 1958 ga samtykke til at det ble tatt avtrykk av hans tenner, for at dette skulle bevise hans uskyld. Men også på dette punkt ble retten grovt villedet, denne gang av de to tannsakkyndige som trakk den konklusjon at bittmerket i brystet til avdøde var identisk med Torgersens tenner (se ovenfor).

Uten Printz ville sannsynligvis verken barnålbeviset eller avføringsbeviset oppstått. Torgersen ville neppe ha avgitt tannavtrykk. Ingen bevis ville dermed knyttet Torgersen til drapet. Det ville derfor heller ikke vært noe grunnlag for å reise tiltale og det ville ikke blitt noen rettssak. Heller ikke vitnet Ørnulf Bergersen ville ha eksistert (han kom til under rettssaken). Politiet ville ha rettet etterforskningen i andre retninger. Drapet på Rigmor Johnsen kunne da ha blitt oppklart.

9.7 Vitnet Ørnulf Bergersen

Påtalemyndighetens viktigste vitne var Ørnulf Bergersen. På den tiden drapet skjedde var han på rømmen fra fengsel. Da rettssaken startet 2. juni 1958 var han gjeninnsatt fra 17. desember 1957. Han avga forklaring til politiet 4. juni 1958, altså etter at rettssaken hadde startet, og avga

vitneforklaring under hovedforhandlingen 7. og 9. juni. Han hevdet i politiforklaringer at han så Torgersen komme ut av en port i Skippergata 6b med sykkel den 7. desember 1957 kl. 00.55. Både husnummeret og klokkeslettet hadde han nøye merket seg denne natten, forklarte han. Han var helt sikker på husnummeret fordi han hadde gått bort til porten – på den andre siden av gaten i forhold til der han sto – og sett nøye på nummerskiltet. Armbåndsuret hans viste riktignok feil tid, men dette hadde han korrigert da han kom hjem tidlig om morgenen (etter å ha overnattet i en jernbanevogn, ifølge ham selv). Men brannen og drapet var ikke oppdaget da han angivelig befant seg i Skippergata, så hvorfor skulle han være så omhyggelig?

Da Bergersen ved åstedsbefaringen under rettssaken skulle påvise Skippergata 6b, pekte han på et hus på den andre siden av gaten; Skippergata 9. Dette førte til at påtalemyndigheten forandret sin drapsteori til at Torgersen hadde parkert sykkelen inne i gårdsrommet i Skippergata 9, mens han var i Skippergata 6b for å tenne på bålet. Den mer nærliggende tanke, at Bergersen ikke snakket sant, tok ikke påtalemyndigheten inn over seg på dette sene tidspunktet – midt under rettssaken.

Da Bergersen skulle forklare hva han gjorde i Skippergata denne natten sa han at han var på vei hjem til Munkedamsveien fra Gjersjøen (Kolbotn). Han sa at han gikk hver dag fram og tilbake mellom Gjersjøen og Oslo for å holde seg skjult for politiet, og at han brukte 2 – 2 ¼ time på turen én vei. Distansen én vei er 21 kilometer. Det er ikke mulig å gå denne distansen på mindre enn tre timer. Bergersens historie kan altså ikke være sann. Ingen kontrollerte eller stilte spørsmålstegn ved historien, som innebar at han gikk 42 kilometer (som tilsvarer lengden på et maratonløp) daglig. Bergersen løy også om andre forhold som heller ikke ble avslørt i 1958.

Bergersens personlighetstrekk er en historie for seg. Kort fortalt var han vanekriminell (han hadde gått inn og ut av fengsel siden 1940), han var narkoman (morfinmisbruker) og han var alkoholisert. Dessuten var han idømt sikring på grunn av mangelfullt utviklede sjelsevner og fare for nye straffbare handlinger.

Bergersen var således et ekstremt lite troverdig vitne som neppe ville blitt ført som vitne i dag. Men i Torgersen-saken ble han brukt for å

understøtte politiets drapsteori. Statsadvokat Dorenfeldt karakteriserte i sin prosedyre Bergersens vitneprov som *"nøkkelen til gåtens løsning"*.⁵⁸

Da Bergersen hadde fortalt sin historie i retten lørdag den 7. juni, kastet Torgersen seg over ham i fullt raseri, men ble overmannet av fire politikonstabler. Juryens ordfører kastet seg også inn i slagsmålet. Lagdommer Kristian Lunde ropte ifølge Morgenposten 9. juni:⁵⁹ *"Legg ham i jern"*, og statsadvokat Dorenfeldt fulgte opp: *"og det øyeblikkelig"*.

Statsadvokat Dorenfeldt skrev senere:⁶⁰ *"--- episoden var mer dramatisk enn en hvilken som helst film. Man kan sammenligne f.eks. med filmen "Witness for the Prosecution" og man må si at filmen var en anemisk opplevelse i forhold til virkeligheten."*

Torgersen forklarer sitt angrep med at han mistet besinnelsen da han hørte Bergersens falske forklaring og med ett forsto at den siste rest av håp om frifinnelse var ute.

Bergersen kjente godt til Torgersen-saken, åpenbart fra presseomtalen. Han trodde vel som de fleste at Torgersen var skyldig. Hans motiv for å melde seg som vitne var antakelig å oppnå lettere soningsforhold, noe han også oppnådde senere. Dette skjedde til tross for at Dorenfeldt fortalte retten at vitneprovet til Bergersen ikke ville gi Bergersen noen fordeler. Hensikten til Dorenfeldt var åpenbart å øke troverdigheten til Bergersen, slik at vitneprovet skulle framstå som en uselvisk opptreden fra Bergersens side.

Konklusjon om Bergersens vitneprov:

Bergersen løy da han forklarte at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergata kl. 00.55 den 7. desember 1957.

⁵⁸ Sitert etter Grundt Spang, Michael, Torgersen-saken (Cappelen 1973) s. 163. I Arbeiderbladet 13. juni 1958 gjengis Dorenfeldts uttalelse slik: *"... skjønte [Torgersen] at her kom hans tidligere fangekamerat med nøkkelen til problemets løsning?"* Avisreferater fra hovedforhandlingen 2. – 16. juni 1958 s. 113.

⁵⁹ Avisreferater fra hovedforhandlingen 2.–16. juni 1958 s. 66

⁶⁰ L. J. Dorenfeldt, Seksualdrapet i Skippergaten i Oslo, Nordisk Tidsskrift for Kriminalteknikk 1959 s. 273, Artikkelsamlingen s. 67.

9.8 Vitnet Johanne Kristine Olsen

Det andre vitnet som påtalemyndigheten særlig påberopte til støtte for politiets drapsteori, var Johanne Kristine Olsen. Hun var nabo til familien Torgersen på Lille Tøyen. Hun forklarte at hun hadde gjenkjent Torgersen bakfra da han utenfor Eldorado kino i Torggaten kom forbi henne i stor fart bakfra. Han steg umiddelbart inn i en drosje da han nådde fram til holdeplassen på bortsiden av Youngstorget (figur 2). Dette skulle ha skjedd ca. kl. 23.50 da Torgersen ifølge politiets drapsteori var på vei hjem for å hente fyrstikker etter å ha drept Rigmor Johnsen.

Denne vitneobservasjonen er i seg selv så usikker at man ikke kan bygge på den. Den er heller ikke bekreftet av andre opplysninger.

Politiet etterlyste gjennom et sirkulære til alle drosjer i Oslo drosjesjåføren som kunne ha kjørt Torgersen. To drosjesjåfører meldte fra at de hadde hatt til sammen tre turer til Lille Tøyen natten mellom 6. og 7. desember (men ikke til Torgersens bolig i Tore Hunds vei 24). Ingen av dem kunne bekrefte at de hadde kjørt Torgersen. Dorenfeldt mente imidlertid at forklaringen til drosjesjåfør Strand tross alt var den som stemte best, og at den derfor underbygde politiets teori om at Torgersen hadde tatt drosje fra Youngstorget.

9.9 Andre bevis

9.9.1 Oversikt

Ovenfor har vi gjennomgått de fem hovedbevisene fra 1958 og vist at ingen av dem knytter lenger Torgersen til drapet. Tannbittbeviset utelukker også at Torgersen er gjerningspersonen.

Det foreligger en rekke andre bevis i saken som i 1958 – i lys av de fem hovedbevisene – enten ble feiltolket eller oversett. Konklusjon i 2005 for alle bevisenes vedkommende er at de ikke knytter Torgersen til drapet. Slik må det nødvendigvis være hvis Torgersen er uskyldig. Flere av bevisene utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen.

Nedenfor lister vi opp en rekke bevis – noen alt nevnt – som vil bli gjennomgått i detalj i del III sammen med de fem hovedbevisene.

9.9.2 Torgersen hadde alibi

(1) Torgersens mor og søster var hjemme da Torgersen kom hjem mellom første og andre tur til byen 6.–7. desember. Detaljer i deres forklaringer (se del III) viser at Torgersen forklarte seg sant da han forklarte til politiet at han hadde vært hjemme sammen med en kvinne som het Gerd.

(2) Mens rettssaken pågikk, den 11. juni 1958, meldte det seg to vitner for politiet, Ruth Klausen og Ragna Noreng. De hadde forstått av avisreferatene at det kunne være av betydning at Gerd, som Torgersen hevdet han hadde vært sammen med, ble funnet. De forsto at en tidligere arbeidskollega, Gerd Kristiansen (18 år), kunne være denne kvinnen, og at hun ikke hadde meldt seg for politiet.

Klausen og Noreng ble avhørt av politiet 12. juni 1958. De forklarte at de i desember 1957 arbeidet sammen med Gerd Kristiansen i Skotøyutsalget i Storgaten. Noreng forklarte at Gerd Kristiansen, da hun kom på jobb lørdag 7. desember, var veldig nedfor og at hun hadde skadet seg, men uten å si hvordan. Etter å ha vært hos lege fortalte hun at hun hadde brukket tre ribben. Klausen forklarte at Gerd Kristiansen hadde fortalt henne at hun kjente Torgersen (hun var delvis vokst opp på Lille Tøyen hvor Torgersen bodde), og at det var hun som hadde sittet på sykkelen til Torgersen natten til 7. desember. Klausen hadde sagt hun måtte gå til politiet med det hun visste, men Gerd Kristiansen sa at hun ikke turte, fordi hennes mann var sjalu. Gerd Kristiansen ble oppsagt noen få dager senere. Noreng og Klausen visste derfor ikke, før de forsto det av avisreferatene mens rettssaken pågikk, at Gerd Kristiansen ikke hadde meldt seg som vitne for politiet.

Gerd Kristiansen og hennes mann, Kjell Kristiansen, ble derfor innkalt og avhørt av politiet 12. juni 1958. Gerd Kristiansen benektet da at hun hadde vært sammen med Torgersen natten til 7. desember 1957, slik hun ifølge Klausen og Noreng hadde fortalt. Kjell Kristiansen, som var til stede under avhøret av Gerd Kristiansen, bekreftet forklaringen om at de hadde vært sammen hele kvelden.

Torgersen ble ikke gjort kjent med at disse fire hadde møtt og forklart seg for politiet. Heller ikke Torgersens forsvarer Blom ble gjort kjent med

dette. Verken Klausen, Noreng, Gerd Kristiansen eller Kjell Kristiansen ble ført som vitner under rettssaken.

Det er flere mulige grunner til at Gerd Kristiansen ikke meldte seg som vitne. Noe er alt nevnt. En grunn kan være at hun etter hvert fikk det inntrykk fra avisene at det var sikkert at Torgersen hadde drept Rigmor Johnsen. I så fall ville hennes forklaring være av liten verdi.

Torgersens alibi utelukker at han var gjerningspersonen.

9.9.3 Torgersen kunne ikke ha truffet Rigmor Johnsen like før kl. 23.00

Ifølge politiets drapsteori skal Torgersen ha truffet Rigmor Johnsen i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate ca. kl. 22.42. Torgersen ble observert utenfor Grand Hotell omtrent på samme tidspunkt, kanskje noen minutter før, kanskje noen minutter senere. Ut fra de beregninger som er mulig å gjøre i ettertid, ville han uansett ikke ha rukket fram til krysset til kl. 22.42. Dette tidsskjemaet knytter ikke Torgersen til drapet. Det kan også argumenteres med at det utelukker han som gjerningspersonen (nærmere diskutert i del III).

9.9.4 Ikke slam, skitt og støv fra kjelleren på antrekk 1 og antrekk 2

Kjelleren der Rigmor Johnsen ble funnet var full av skitt og støv. Gulvet var dekket av et lag med fuktig slam. Kjellerveggene lå nær inntil liket (figur 6 og 7). Takhøyden var ca. 140 cm, så en voksen mann kunne ikke stå oppreist. Det var således ”vanskelige arbeidsforhold”. Gjerningspersonen kan ikke unngått å ha fått slam, skitt og støv på seg da han flyttet Rigmor Johnsen ned i kjelleren og dernest bygde bålet (figur 5 og 7) delvis over og delvis rundt henne. Men det fantes ikke noe av dette på antrekk 1. Antrekk 1 var ikke forsøkt rengjort på noen måte. Heller ikke på antrekk 2 fantes spor fra kjelleren. Fravær av slam, skitt og støv fra kjelleren på antrekk 1 og antrekk 2 utelukker at Torgersen var gjerningspersonen.

9.9.5 Ikke blod på antrekk 1 og antrekk 2

Rigmor Johnsen har blødd kraftig fra ansikt/hode da hun ble drept. Det viser bl.a. de store mengder blod som var på hennes tynne ulljakke (figur 4), på hendes underskjørt og i trappeavsatsen hvor hun ble drept (bilder i del III). Det er utenkelig at gjerningspersonen kan ha drept og flyttet henne til kjelleren uten å få mye blod på klærne. De klærne Torgersen hadde på seg da han skal ha begått drapet (antrekk 1) hadde ikke blodspor som kunne tilbakeføres til drapet. Det samme gjaldt klærne Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet (antrekk 2). Mangel på blodspor på klærne utelukker at Torgersen var gjerningspersonen.

9.9.6 Rigmor Johnsen ble drept senere enn kl. 23.30

For drapssakens oppklaring i 1957–58 ville det ha vært viktig å fastslå det nøyaktige tidspunktet for drapet. I Torgersen-saken i 2005 er det imidlertid bare viktig å fastslå om drapet skjedde før eller etter ca. kl. 23.30. Tiltalen og den fellende dommen bygger på at drapet skjedde i tidsrommet ca. kl. 23.00 – ca. kl. 23.30. Dersom drapet skjedde etter ca. kl. 23.30, utelukker det Torgersen at Torgersen kan være gjerningspersonen (se nærmere kapittel 16).

Undersøkelsene av liket mht temperatur, dødsstivhet, dødsflekker og alkoholinnhold i blodet, gjør det mer sannsynlig at drapet ble begått etter kl. 23.30 enn før kl. 23.30.

Olga Eriksen, som bodde i 2. etasje i Skippergata 6b, gikk med søppel gjennom trappeavsatsen der drapet skjedde og tilbake ca. kl. 24.00. Da brannvesenet og politiet ankom kl. 01.30 var det mye blod og avføring midt i trappavsatsen. Olga Eriksen verken så eller luktet noe av dette. Dette må bety at drapet har skjedd senere enn ca. kl. 24.00.

Vaktmann William Juul Sørensen hørte ett kvinneskrik ca. kl. 01.00 i retning Skippergata 6b. Det er rimelig å tro at det var Rigmor Johnsen som skrek i det øyeblikk hun ble drept. I så fall har drapet skjedd ca. kl. 01.00.

Konklusjon:

Hvis drapet har skjedd senere enn ca. kl. 23.30, noe som er mest sannsynlig, utelukker det at Torgersen kan være gjerningspersonen.

9.9.7 Brannen ble påtent etter at Torgersen var pågrepet

Brannen i kjelleren ble oppdaget av Kristiane Gulseth som bodde i leiligheten like over brannstedet. Det var rikelig med tilgang på luft i kjelleren og trekk direkte fra kjelleren (bl.a. gjennom rottehull) opp i leiligheten. Brannen ble varslet kl. 01.27, ikke mer enn ca. fem minutter etter at Kristiane Gulseth hadde merket at røyk kom inn i leiligheten. Ifølge brannsakkyndig rapport⁶¹ som vi har fått utarbeidet, kunne ikke brannen ha vart mer enn fem minutter før den ble oppdaget av Kristiane Gulseth hvis hun var våken, noen minutter lengre hvis hun sov. Det betyr at brannen var påsatt tidligst ca. kl. 01.15, altså minst 20 minutter etter at Torgersen ifølge politiets drapsteori forlot Skippergata 6b kl. 00.55. Torgersen ble pågrepet kl. 00.58, ca. 500 meter fra Skippergata 6b. Tidspunktet for brannstiftelsen utelukker Torgersen som gjerningspersonen.

9.9.8 Ingen vitner har sett Torgersen i nærheten av åstedet

Ingen vitner, bortsett fra Ørnulf Bergersen og Johanne Kristine Olsen, sa at de hadde sett Torgersen på eller i nærheten av åstedet. Ingen av de i alt seks vitnene som hadde sett mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen kunne identifisere ham som Torgersen. Torgersens brun- og hvitstripede dress (antrekk 1) var meget karakteristisk, noe som mange andre vitner hadde merket seg samme kveld.

9.9.9 Gjerningspersonen gikk ikke ned i kjelleren fra gårdsplassen

Brannen ble påsatt på innersiden av liket, dvs. på den siden som var lengst unna kjellernedgangen fra gårdsplassen. Epleposen, kåpen, luen og skjerfet lå også på innersiden av liket (figur 1) og må ha blitt plassert der etter at liket var flyttet til kjelleren. Plasseringen tyder på at gjerningspersonen ikke kom ned i kjelleren gjennom lemmene fra gårdsplassen, men direkte ned i kjelleren gjennom kjellerdøren i

⁶¹ Brannsakkyndig rapport av 20. januar 2005.

trappeavsatsen der drapet skjedde. Dette peker mot at drapsmannen var lokalkjent i Skippergata 6b.

9.9.10 Ripemerker på fyrstikkesken var påført i ettertid

I kjelleren på utsiden av liket ble det funnet 11 fyrstikker. Antallet passet med det antallet riper som var på en av fyrstikkeskene i antrekk 2, noe som støttet politiets drapsteori om at Torgersen hadde brukt fyrstikkene for å tenne på bålet. Beskrivelser av fyrstikkesken viser imidlertid at de fleste ripene må ha blitt påført esken etter at den ble beslaglagt av politiet.

9.9.11 Ikke treull fra kjelleren på antrekk 1 og antrekk 2

Det lå mye treull i kjelleren der Rigmor Johnsen ble funnet og som lett festet seg til klærne. Det var ikke treull på Torgersens klær.

9.9.12 Ikke avføring på antrekk 1

Det var mye avføring på åstedet og noe på liket. Avføringen på trappeavsatsen var tråkket utover. Det var ikke avføring på antrekk 1.

9.9.13 Ytterligere bevis

- Ingen hår på Torgersens klær knytter han til Rigmor Johnsen.
- Ingen tekstilfibre på Torgersens klær knytter han til Rigmor Johnsen.
- Ingen tekstilfibre på Rigmor Johnsen knytter henne til Torgersen.
- Tekstilfibrene under/på Rigmor Johnsen negler kom ikke fra Torgersen, men sannsynligvis fra gjerningspersonen.
- Ingen fingeravtrykk eller andre spor på åstedet stammet fra Torgersen.

Vi tilføyer:

Torgersen var dømt for et voldtektsforsøk i 1955. Det var en viktig grunn til at han ble mistenkt for drapet på Rigmor Johnsen. I 1976 fikk Torgersen et brev fra ektemannen til kvinnen som var involvert. Hun var nettopp død. I brevet skriver han at hans kone hadde innrømmet overfor ham at samværet med Torgersen var frivilling og at historien om voldtektsforsøk var noe hun hadde funnet på for å dekke seg selv. Hun beklaget meget den ulykke som var blitt Torgersen til del som følge av historien.⁶²

10. Oppsummering om bevisene. Status 2005

Gjennomgangen ovenfor viser at de fem hovedbevisene som lå til grunn for domfellelsen ikke knytter Torgersen til drapet. Heller ingen andre bevis knytter Torgersen til drapet. Slik må det nødvendigvis være hvis Torgersen er uskyldig.

Kriminalhistorien har mange eksempler på drapssaker som har endt med henleggelse fordi politiet ikke klarer å fremskaffe bevis som knytter mulige gjerningspersoner til drapet.

Våre analyser viser at en rekke bevis utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. Med utelukkelse mener vi at beviset etter sin art ikke er forenlig med at Torgersen kan være gjerningspersonen og at det er tilnærmet sikkert at beviset er riktig tolket.⁶³ Dermed har vi påvist ikke bare at de bevis som lå til grunn for domfellelsen i 1958 var verdiløse, men at Torgersen ikke kan være gjerningspersonen. Han er uskyldig.

Hovedårsaken til at Torgersen ble dømt ligger i at de sakkyndige avga skråsikre uttalelser som knyttet Torgersen til drapet med stor grad av sikkerhet. Det førte til at alle de andre bevisene som pekte bort fra Torgersen som gjerningspersonen ble oversett eller feiltolket. Verken påtalemyndigheten, forsvareren, juryen eller dommerne hadde realistiske muligheter for å gjennomskue det – enda så åpenbart det er i ettertid.

⁶² Se Camilla Juell Eide og Erling Moss, ”... aldri mer slippes løs ...” (Pax forlag 1999) s. 57 – 67.

⁶³ Se nærmere kapittel 6 om ulike kategorier bevis.

Også et annet trekk trer fram: Sentrale vitner som var til skade for Torgersen ble ført under rettssaken (Ørnulf Bergersen, Johanne Kristine Olsen, Gerd Berg), mens en rekke vitner som kunne vært til fordel for Torgersen ikke ble ført (Ragna Noreng, Ruth Klausen, Gerd Kristiansen, Kjell Kristiansen, Alf Brandsdal,⁶⁴ Eilif Støleggen, Juul William Sørensen og Asbjørn Gulseth⁶⁵).

En delforklaring på at Torgersen ble dømt med urette, er derfor at politiet og/eller påtalemyndigheten ikke forholdt seg til bevisene på en saklig og fordomsfri måte. Juryen hadde neppe forutsetninger for å forstå dette. Etter at Torgersen hadde forklarte seg uriktig om at Gerd Berg var den Gerd han hadde vært sammen med og etter at han hadde gått til fysisk angrep på Bergersen, ble det nærmest en psykologisk umulighet for juryen å forstå at en rekke forhold i saken var uforenlige med politiets drapsteori.

11. Den psykologiske barrieren. Tilliten til rettssystemet

Vi og våre forgjengere har hittil ikke klart å overbevise domstolene om at Torgersen er uskyldig. Det kan skyldes at saken ikke var godt nok opplyst da den ble forsøkt gjenopptatt i 1973–76 og i 1997–2001. Men etter vår mening skyldes resultatet like mye at bevisvurderingen som lå til grunn for den fellende dommen i 1958 innebar at dommen ble autorisert som sannheten om hvem som drepte Rigmor Johnsen. Dermed ble det skapt en svær psykologisk barriere som måtte overvinnes.

Torgersen har alle år stått for mange som en av landets verste seksualforbrytere som fikk en rettferdig dom. Å innse at Torgersen faktisk er uskyldig og at det har skjedd et grovt justismord, er svært vanskelig, kanskje umulig, for mange å ta inn over seg.

⁶⁴ Alf Brandsdal var utpekt av Esther Olsson som den mannen som sto sammen med Rigmor Johnsen utenfor hennes kiosk i Dronningens gate. Se nærmere kapittel 19 punkt 2.2.2.

⁶⁵ Asbjørn Gulseth bodde leiligheten rett over kjelleren der Rigmor Johnsen ble funnet død. Det er grunn til å mistenke ham for at han hadde noe med drapet å gjøre, men han ble aldri etterforsket. Se nærmere kapittel 14.

En gjenopptakelse vil innebære at arbeidet til en rekke respekterte personer, blant dem de opprinnelige sakkyndige og i alt 11 høyesterettsdommere,⁶⁶ blir underkjent. På kort sikt kan det svekke folks tillit til rettssystemet. Men det er langt fra sikkert: Det er mange som for lengst har skjønt at Torgersen er uskyldig.

Vi er uansett ikke i tvil om at en gjenopptakelse av saken, med en etterfølgende frifinnelse som en nødvendig følge, vil anspore aktørene i rettssystemet til å gjøre hva de kan for at lignende tragedier ikke skal skje i fremtiden. På lengre sikt kan derfor en frifinnelse av Torgersen, selv om den vil komme nesten 50 år for sent, føre til at vi får et bedre rettssystem som kan gi grunnlag for styrket tillit.

⁶⁶ Fem dommere i ankesaken i 1958 (Bendiksby, Nygaard, Rode, Schei og justitiarius Wold), tre dommere i gjenopptakelsessaken 1973–76 (Gundersen, Michelsen og Stabel) og tre dommere i gjenopptakelsessaken 1997–2001 (Coward, Lund og Aarbakke).